

Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου
Σχολή Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών
Τμήμα Πολιτικής Επιστήμης και Διεθνών Σχέσεων

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών
«Διακυβέρνηση και Δημόσιες Πολιτικές»

Η Ε.Ε. και η επίλυση του τελικού καθεστώτος του
Κοσόβου

Σοφία Τσουλουγά

Κόρινθος, Ιανουάριος 2023

University of Peloponnese
Faculty of Social and Political Sciences
Department of Political Studies and International Relations

Master Program in
Governance and Public Policy

The EU and the resolution of Kosovo's final status

Sofia Tsouloucha

Corinth, January 2023

Ευχαριστίες

Με την ολοκλήρωση της μεταπτυχιακής μου διπλωματικής εργασίας, θα ήθελα να πω ένα μεγάλο ευχαριστώ σε όσους συνέβαλαν στην εκπόνησή της.

Πρώτα απ' όλους θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα καθηγητή μου Δρ. Νικόλαο Τζιφάκη, για την επιστημονική και την ηθική υποστήριξη που μου παρείχε καθ' όλη την διάρκεια της εκπόνησης της εργασίας μου. Οι συμβουλές του υπήρξαν πολύτιμες.

Σε αυτή τη προσπάθεια μου, σημαντικό ρόλο διαδραμάτισε η οικογένεια μου για την αμέριστη συμπαράστασή τους σε κάθε βήμα της ζωής μου και περισσότερο απ' όλους τα τρία μικρά μου πιτσιρικάκια, Ισίδωρο, Αναστασία και Μυρσινάκι που ενώ τους στερήσα τον χρόνο μου, με ένα χαμόγελό και μια αγκαλιά τους με γέμισαν με απίστευτη δύναμη!!!

Η ΕΕ και η επίλυση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου

Σημαντικοί Όροι: Κόσοβο, Ευρωπαϊκή Ένωση, ανεξαρτησία, ένταξη, τελικό καθεστώς, Σερβία

Περίληψη

Η Ευρωπαϊκή Ένωση ήθελε να έχει ένα σημαντικό ρόλο στην πολιτική σκηνή των Δυτικών Βαλκανίων. Υποστήριζε ότι η περιοχή των Δυτικών Βαλκανίων είναι μια περιοχή της οποίας τα κράτη μελλοντικά θα μπορούσαν να ενταχθούν στην οικογένειά της. Στην ενταξιακή τους προοπτική, τα κράτη των Δυτ. Βαλκανίων παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες και προκλήσεις, καμία πρόκληση, ωστόσο, δεν μπορεί να συγκριθεί με την πολυπλοκότητα και επικινδυνότητα της περίπτωσης του Κοσόβου. Η επίλυση του καθεστώτος της χώρας αυτής είναι εκ των ων ουκ άνευ για την απελευθέρωση της ενταξιακής διαδικασίας της Σερβίας, αλλά και τη διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας στην περιοχή, η οποία μπορεί να αναφλεγεί ανά πάσα στιγμή, συμπαρασύροντας το σύνολο των Δυτ. Βαλκανίων σε ένα σπирάλ αστάθειας. Το Κόσοβο διακήρυξε την ανεξαρτησία του από τη Σερβία στις 17 Φεβρουαρίου 2008 και η Ευρωπαϊκή Ένωση αποφάσισε την αποστολή της EULEX στο νεοσύστατο κράτος του Κοσόβου. Η αποστολή της EULEX ήταν η καθοδήγηση και η επίβλεψη των δικαστικών, τελωνειακών και αστυνομικών θεσμών του νεοσύστατου κράτους.

Είκοσι δύο (22) μέλη- κράτη της Ε.Ε. χαιρέτησαν και αποδέχθηκαν την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, ενώ η Κύπρος, η Ελλάδα, η Ισπανία, η Ρουμανία και η Σλοβακία αρνούνται έως και σήμερα την αναγνώριση της ανεξαρτητοποίησης του Κοσόβου. Η Σερβία δε εξακολουθεί να αντιτάσσεται σθεναρά. Η Ε.Ε. έχει χαράξει μια συγκεκριμένη πορεία για τις δύο χώρες. Για να ενσωματωθούν στο μέλλον με την οικογένεια της Ε.Ε. θα πρέπει πρωτίστως να εξομαλυνθούν οι σχέσεις του Βελιγραδίου και της Πρίστινας. Η Ε.Ε. συνέβαλε και ακόμα συμβάλλει ως μεσολαβητής στη διαδικασία εξομάλυνσης των σχέσεων Βελιγραδίου – Πρίστινας αλλά τα αποτελέσματα δεν είναι θετικά. Η ουδετερότητα της Ε.Ε. στις διαπραγματεύσεις αλλά και η στάση των ηγετών, οι οποίοι μετά από κάθε συμφωνία

δεν τηρούν στην πράξη τα συμφωνηθέντα, κάθε άλλο παρά αποτελέσματα προάγουν. Ο πόλεμος στην Ουκρανία, συνέβαλλε στην πολυπλοκότητα του όλου εγχειρήματος, με τις πιέσεις από πλευράς Ε.Ε. να επικεντρώνονται στην ενταξιακή προοπτική του Βελιγραδίου ως αντάλλαγμα υποχωρήσεων στη διαμόρφωση του τελικού σχεδίου επίλυσης του ζητήματος.

Εν κατακλείδι, η παρούσα εργασία μελετώντας την επιστημονική βιβλιογραφία εστιάζει αφενός μεν στο πως η Ε.Ε. συνείσφερε με την πολιτική της διεύρυνσης και την αποστολή της EULEX στην οικοδόμηση του κράτους δικαίου στο Κόσοβο αφετέρου δε πως έδρασε και δρα ως κύριος μεσολαβητής στη διαδικασία εξομάλυνσης των σχέσεων του Βελιγραδίου και της Πρίστινα με σκοπό την επίλυση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου.

The EU and the resolution of Kosovo's final status

Keywords: Kosovo, European Union, independence, accession, final status, Serbia

Abstract

The European Union wanted to have an important role in the political scene of the Western Balkans. It supported/ argued that the Western Balkans countries could be integrated in the future into the family of the EU. In their accession perspective, the West Balkan countries present particularities and challenges, no challenge, however, can be compared to the complexity and danger of the case of Kosovo. The resolution of the status of the state is absolutely essential for the liberation of Serbia's accession process, but also for the maintenance of peace and stability in the region, which can ignite at any moment, dragging the whole of the West along Balkans in a spiral of instability. Kosovo unilaterally declared its independence from Serbia on 17th of February 2008 and the E.U. decided to send the EULEX mission to the newly formed state of Kosovo. EULEX's mission was to guide and supervise the judicial, customs and police authorities of the fledgling state.

Twenty two (22) member -states of the EU they welcomed and accepted the declaration of independence of Kosovo, while Cyprus, Greece, Spain, Romania and Slovakia still refuse to recognize the independence of Kosovo. Serbia is still strongly opposed. The EU planed a specific path for both states. In order to integrate into the EU family, the relations between Belgrade and Pristina should first of all be normalized. The EU contributed and still contributes as a mediator to the process of normalizing relations between Belgrade and Pristina, but the results are not positive. The neutrality of EU during the negotiations and the attitude of the prime ministers, who insist not committed to the agreed terms in practice, they promote anything but results. The war in Ukraine contributed to the complexity of the whole project, with the pressures from the EU to focus on Belgrade's accession perspective in exchange for concessions in the formulation of the final plan to resolve the issue.

In conclusion, the present thesis, after reviewing scientific bibliography focuses on the one hand on how the EU contributed with the enlargement policy and the EULEX mission in constructing a state of justice in Kosovo, on the other hand, and how the EU acted as the main mediator in the process of normalizing relations between Belgrade and Pristina, in order to resolve the final status of Kosovo.

ΥΠΕΥΘΥΝΗ ΔΗΛΩΣΗ

Με την παρούσα δήλωση:

1. Δηλώνω ρητά και ανεπιφύλακτα ότι η διπλωματική εργασία που σας καταθέτω αποτελεί προϊόν δικής μου πνευματικής προσπάθειας, δεν παραβιάζει τα δικαιώματα τρίτων μερών και ακολουθεί τα διεθνώς αναγνωρισμένα πρότυπα επιστημονικής συγγραφής, τηρώντας πιστά την ακαδημαϊκή δεοντολογία.
2. Οι απόψεις που εκφράζονται αποτελούν αποκλειστικά ευθύνη του/ης συγγραφέα/ως και ο/η επιβλέπων/ουσα, οι εξεταστές, το Τμήμα και το Πανεπιστήμιο Πελοποννήσου δεν υιοθετούν κατ' ανάγκη τις εκφραζόμενες απόψεις ούτε φέρουν οποιαδήποτε ευθύνη για τυχόν λάθη και παραλείψεις.

Ο/Η δηλών/ούσα

Σοφία Τσουλουγά
(Υπογραφή)

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ.....	iv
ABSTRACT	vi
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	1
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1: ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΔΙΕΝΕΞΗΣ.....	4
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2: Ε.Ε. & ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑ ΤΟΥ ΚΟΣΟΒΟΥ	11
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3: ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΕΥΡΥΝΗΣ & EULEX.....	16
3.1: Η ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΟ ΚΟΣΟΒΟ	16
3.2: EULEX – Αποστολή Κράτους Δικαίου	21
ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4: Η ΜΕΣΟΛΑΒΗΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ.....	
ΕΞΟΜΑΛΥΝΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ –ΠΡΙΣΤΙΝΑΣ	24
ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ	31
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	35

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Το Κόσοβο, αλλιώς και «Κοσσυφοπέδιο», ήταν επαρχία με πολυφυλετικό πληθυσμό με πλειονότητα Αλβανών, με καθεστώς αυτονομίας, αναγνωρισμένο τυπικά από την Σοσιαλιστική Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Σερβίας. Το Κόσοβο έστρεψε τα διεθνή βλέμματα πάνω του όταν ο Μιλόσεβιτς, με την πολιτική του εθνικισμού και με τις επιδιώξεις του, προκάλεσε την ανάφλεξη του πολέμου στην περιοχή. Ο πόλεμος στα Βαλκάνια δημιούργησε άμεση ανάγκη για δράση από τους διεθνείς φορείς, για τη λήξη του αλλά και για την επίλυση των διαφορών των δύο κρατών.

Η Σερβία και το Κόσοβο συγκρούστηκαν σε πολιτικό, διπλωματικό και στρατιωτικό επίπεδο. Οι συγκρούσεις έφεραν απώλειες σε ανθρώπινο δυναμικό, καταστροφές σε ιδιότητες και κρατικές υποδομές. Επίσης έφεραν οικονομικές επιπτώσεις σε όλη την Ε.Ε. και ασταθές κλίμα στη Βαλκανική χερσόνησο. Η Ε.Ε., αντιλαμβανόμενη την κρισιμότητα της κατάστασης, επιθυμούσε τη διατήρηση της ειρήνης και τη σταθερότητα της περιοχής.

Για τους ανωτέρω λόγους, η Ε.Ε. έφερε στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων το Βελιγράδι και την Πρίστινα. Ανέλαβε διπλωματική δράση στις προσπάθειες προσέγγισης των δύο μερών και με το Stabilization and Association Process (SAP) Tracking Mechanism που ξεκίνησε το 2003, συνέβαλλε ώστε το Κόσοβο να αναμορφωθεί και να προσεγγίσει τα ευρωπαϊκά πρότυπα. Επίσης, η Ε.Ε. ανέπτυξε ολοκληρωμένη παρουσία στο Κόσοβο με τα προγράμματα οικονομικής βοήθειας και με την αποστολή της EULEX το 2008, της οποίας σκοπός ήταν ο εκδημοκρατισμός και εξευρωπαϊσμός του νεοσύστατου κράτους.

Το Κόσοβο, κηρύσσοντας μονομερώς την ανεξαρτησία του στις 17 Φεβρουαρίου 2008, μετέτρεψε τη σύγκρουση με τη Σερβία σε διπλωματική μάχη με μεσολαβητή την Ε.Ε. Η Ε.Ε. υποστήριζε σθεναρά την ευρωπαϊκή προοπτική του Κοσόβου, ώστε να μετατραπεί από κίνδυνος ανάφλεξης συγκρούσεων σε εποικοδομητικό συνεταιίρο που θα προωθεί την ασφάλεια και την ευημερία στην περιοχή. Είκοσι δύο κράτη μέλη της Ε.Ε. από τα είκοσι επτά αναγνώρισαν την ανεξαρτησία του Κοσόβου, ενώ πέντε

αρνήθηκαν. Αυτό αποδείκνυε την έλλειψη ομόνοιας στους κόλπους της Ε.Ε. και προκαταλάμβανε ότι η Ε.Ε. θα ακολουθούσε ουδέτερη στάση ως προς το ζήτημα του Κοσόβου, υιοθετώντας το αφήγημα ότι κάθε ευρωπαϊκή χώρα θα ήταν ελεύθερη να επιλέξει αν θα αναγνωρίσει ή όχι την ανεξαρτησία του Κοσόβου.

Το Κόσοβο επιβάλλεται να αποδείξει ότι μπορεί να ανταπεξέλθει και να τηρήσει τους όρους που έχουν ορισθεί από την Ε.Ε. αναφορικά με τη σύσταση κράτους δικαίου, την προστασία και προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, τη δημιουργία κρατικών δομών και υπηρεσιών, την ανάπτυξη της οικονομίας και την καταπολέμηση της διαφθοράς.

Το ερώτημα προς απάντηση είναι πώς η Ε.Ε. επηρέασε και επηρεάζει την επίλυση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου. Το Κόσοβο θα αποκτήσει καθεστώς ανεξαρτησίας ή θα εξελιχθεί αλλιώς, για παράδειγμα σε ένα καθεστώς που δεν θα χαρακτηρίζεται από πλήρη ανεξαρτησία, αλλά θα είναι επιτηρούμενο από τη διεθνή κοινότητα;

Για την απάντηση του ερωτήματος χρησιμοποιείται επαγωγική έρευνα σε βιβλία, συγγράμματα, ακαδημαϊκά και έγκυρα δημοσιογραφικά άρθρα. Στη συντριπτική της πλειοψηφία η βιβλιογραφία είναι αγγλόφωνη, δεδομένου ότι το ζήτημα του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου έχει απασχολήσει εκτενώς τη διεθνή κοινότητα.

Δομή Μελέτης

Η παρούσα μελέτη, στο πρώτο κεφάλαιο επιχειρεί μια ιστορική αναδρομή της διένεξης του Κοσόβου με τη Σερβία. Γίνεται ανάλυση της σερβικής πολιτικής στο Κόσοβο από το 1989, έως την μονομερή ανεξαρτησία του Κοσόβου την 17^η Φεβρουαρίου 2008.

Το δεύτερο κεφάλαιο αναλύει την τοποθέτηση της Ε.Ε. και των επιμέρους κρατών μελών της σχετικά με την ανεξαρτησία του Κοσόβου. Είκοσι δύο κράτη μέλη της Ε.Ε. έχουν αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσόβου, ενώ η Ισπανία, η Ελλάδα, η Σλοβακία, η Ρουμανία και η Κύπρος εξακολουθούν να μην την αναγνωρίζουν. Η

έλλειψη ομοφωνίας των κρατών μελών της Ε.Ε. αποτελεί μείζον πρόβλημα ως προς την ενταξιακή προοπτική του κρατιδίου, καθώς η απόδοση καθεστώτος υποψήφιας χώρας απαιτεί ομόφωνη έγκριση του συνόλου των κρατών μελών της Ε.Ε.

Στο τρίτο κεφάλαιο εξετάζεται η πολιτική διεύρυνσης της Ε.Ε στο Κόσοβο και η αποστολή της EULEX, μιας ηγετικής δύναμης στην οικοδόμηση των θεσμών του κράτους δικαίου στο Κόσοβο. Η Ε.Ε. φιλοδοξεί να διαδραματίσει κυρίαρχο ρόλο στα Δυτικά Βαλκάνια, όπου το Κόσοβο αποτελεί το πιο ασταθές κομμάτι της περιοχής, θέτοντας σε κίνδυνο, σε περίπτωση ανάφλεξης συγκρούσεων με την Σερβία, την ειρήνη και τη σταθερότητα των γειτονικών χωρών, που αποτελούν κράτη μέλη Ε.Ε και μέλη του ΝΑΤΟ. Επιπλέον, οι απόπειρες θεσμικού εξευρωπαϊσμού του Κοσόβου από πλευράς της Ε.Ε., αποτελούν μέρος της προετοιμασίας εισόδου του στην ευρωπαϊκή οικογένεια.

Το τέταρτο κεφάλαιο παρουσιάζει την πολιτική της Ε.Ε. ως μεσολαβητή στην εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας από το έτος 2010 έως και το 2022. Η Ε.Ε. διαθέτει τα πολιτικά, χρηματοδοτικά και νομικά εργαλεία για την επιβοήθηση επίλυσης διμερών ζητημάτων. Στην περίπτωση του Κοσόβου αποτέλεσε βασικό μεσολαβητή για την επίτευξη ειλικρινούς διαλόγου ανάμεσα σε Βελιγράδι και Πρίστινα. Αναλύονται διεξοδικά οι Συμφωνίες κλειδιά για την εξομάλυνση των σχέσεων Βελιγραδίου-Πρίστινας.

Στα Συμπεράσματα της διπλωματικής εργασίας γίνεται μια σύνοψη των πολιτικών, οικονομικών και διπλωματικών ενεργειών της Ε.Ε. η οποία έπαιξε ενεργό ρόλο στο “state-building” του Κοσόβου. Εξετάζεται η επιτυχία της Ε.Ε. στην οικοδόμηση κράτους Δικαίου του Κοσόβου, η αιτία της αποτυχίας της Ε.Ε. να επιλύσει ουσιαστικά το ζήτημα του Κοσόβου και κάποιες υποθέσεις όσον αφορά την εξελικτική πορεία του τελικού καθεστώτος. Είναι προφανές, εξάλλου, ότι το τελικό καθεστώς του Κοσόβου θα διευθετηθεί μόνο αν υπάρξει σύμφωνη γνώμη και των δύο μερών έπειτα από μια κοινή και εποικοδομητική συζήτηση.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 1

ΤΟ ΙΣΤΟΡΙΚΟ ΤΗΣ ΔΙΕΝΕΞΗΣ

Το Κόσοβο, έγινε αυτόνομη επαρχία της Σερβίας δυνάμει του Συντάγματος της Γιουγκοσλαβίας του 1974. Το Σύνταγμα προέβλεπε ότι το Κόσοβο θα κατείχε εξουσίες ομόσπονδης δημοκρατίας. Πολλές εξουσίες παραχωρήθηκαν στους Κοσοβάρους τόσο στον κυβερνητικό όσο και στον οικονομικό-διοικητικό μηχανισμό. Πληθυσμιακά, η συντριπτική πλειονότητα ήταν Αλβανοί, με την απογραφή του 1981 να φτάνουν τις 1.227.000 (77,0 % του πληθυσμού) και το θρήσκευμα τους μουσουλμανικό (Jansen, 1999:5). Περίπου 110.000 Σέρβοι εγκατέλειψαν το Κόσοβο και εγκαταστάθηκαν στη Σερβία. Οι λόγοι που τους ώθησαν στην έξοδο, ήταν η οικονομική ανέχεια που έπληττε τόσο τους Αλβανούς όσο και τους Σέρβους, ο εκτεταμένος εκφοβισμός τους από τους Αλβανούς και η ανεπάρκεια του κρατικού μηχανισμού να προστατέψει τα δικαιώματα και τις περιουσίες τους (Batakovic, 2007:65). Οι Αλβανοί είχαν καταλάβει ολοκληρωτικά τις οικονομικές, διοικητικές, δικαστικές και αστυνομικές εξουσίες, με αποτέλεσμα να εξαντλούν την αυστηρότητα τους στη μειονότητα των Σέρβων (Batakovic, 2009:258).

Η έξαρση του αλβανικού εθνικισμού στα μέσα του 1981, η φιλοδοξία απόσχισης του Κοσόβου από τη Γιουγκοσλαβία καθώς το όραμα των Αλβανών το Κόσοβο να αναβαθμιστεί σε Ομόσπονδη Δημοκρατία ή να ενωθεί με την Αλβανία, πυροδότησε εκ νέου το ήδη τεταμένο κλίμα στην περιοχή. Οι διαδηλώσεις των Αλβανών στην επαρχία του Κοσόβου είχε ως αποτέλεσμα την άμεση αντίδραση της ομοσπονδιακής κυβέρνησης, που έστειλε τον στρατό για να καταστείλει το εχθρικό κλίμα μεταξύ των Αλβανών και των Σέρβων (Χρηστίδης, 2017:14-15).

Το εχθρικό κλίμα ανάμεσα στους Αλβανούς και τους Σέρβους δεν καταλάγιασε στο πέρασμα των χρόνων, αλλά αναζωπυρώθηκε τον Απρίλιο του 1987 με την εκλογή του Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς ως Προέδρου της Σερβίας. Η επιλογή επίλυσης του βραδυφλεγούς ζητήματος με την κατ' ουσίαν κατάργηση της αυτονομίας του Κοσόβου, επρόκειτο να σημαδέψει τη μοίρα της περιοχής, αλλά και του ίδιου του νεοεκλεγέντα Προέδρου. Ο Μιλόσεβιτς παραβρέθηκε σε μια συγκέντρωση των

Σέρβων στην Πρίστινα (24 Απριλίου 1987) και γνωρίζοντας ότι η εθνικιστική προπαγάνδα είναι δυνατή να αλλάξει το πολιτικό προσκήνιο, προέβη στη δήλωση: «Κανένας δεν πρόκειται να σας χτυπήσει ξανά» (Judah,1997:162). Οι Σέρβοι την εξέλαβαν ως συμπαράσταση στις αντίξοες συνθήκες που διένυαν υπό την επιρροή των Αλβανών, αλλά και ως υπόσχεση ανατροπής των Αλβανών και ανάκτησης της χαμένης τους δύναμης (Jansen, 1999:7).

Ο Μιλόσεβιτς με την πολιτική στρατηγική του συμπεριέλαβε στο Σύνταγμα της Σερβίας το 1989 την κατάργηση της αυτονομίας της επαρχίας του Κοσόβου και της Βοϊβοντίνας και την παραχώρηση στη Σερβία όλων των εξουσιών του Κοσόβου. (Χρηστίδης, 2017:21) Επίσης, τον Σεπτέμβριο του 1990, έπειτα από μεταρρυθμίσεις στο Σύνταγμα της Σερβίας, καταργήθηκε πλήρως η αυτονομία του Κοσόβου και το Βελιγράδι ανέλαβε την εποπτεία όλων των θεσμών, παραχωρώντας στους Σέρβους και στους Μαυροβούνιους τον έλεγχο της εκπαίδευσης και της πολιτιστικής κληρονομιάς. Αλβανοί γιατροί, δάσκαλοι, αστυνομικοί, δημόσιοι υπάλληλοι κ.α εκδιώχθηκαν από τις δουλειές τους και στη θέση τους διορίστηκαν Σέρβοι (Batakovic, 2014:28).

Η προσπάθεια του «εκσερβισμού» του Κοσόβου, με την ανακήρυξη της σερβικής γλώσσας ως επίσημη στους θεσμούς, ενώ η αλβανική γλώσσα θα διδάσκονταν ως ξένη, το κλείσιμο των αλβανικών ινστιτούτων, οι βιαιοπραγίες εναντίων των Αλβανών, κ.α. αναπόφευκτα δημιούργησε τις προϋποθέσεις για τη δημιουργία παράλληλων δομών από πλευράς των Αλβανών, νοσοκομειακές, εκπαιδευτικές και πολιτιστικές, τις οποίες χρηματοδοτούσαν οι Αλβανοί της διασποράς, για να κρατήσουν την ταυτότητα τους ζωντανή (Batakovic, 2014, p.28). Έχοντας βασικό μέλημα το Κόσοβο να ανεξαρτητοποιηθεί πλήρως τον Δεκέμβριο του 1989 ιδρύεται η Δημοκρατική Λίγκα του Κοσόβου (ΔΛΚ) με επικεφαλής τον Ρουγκόβα Ιμπραήμ, ο οποίος προώθησε τη διενέργεια δημοψηφίσματος το 1991 και σχημάτισε κυβέρνηση το 1992 με την ανάληψη των καθηκόντων του Προέδρου της Δημοκρατίας του Κοσόβου (Poulton, Vickers, 1997:155). Η Δημοκρατική Λίγκα δημιούργησε «παράλληλες κρατικές δομές» κυρίως σχολεία και κλινικές, στα οποία εργαζόντουσαν Αλβανοί δάσκαλοι και γιατροί και τα οποία χρηματοδοτούνταν αποκλειστικά από τους ίδιους τους Αλβανούς και τους Αλβανούς της διασποράς (Malcolm 1998: 348).

Ο Ρουγκόβα, αν και οραματιζόταν ένα ανεξάρτητο Κόσοβο, δεν κατάφερε να υλοποιήσει τη φιλοδοξία του λόγω του ότι η διεθνής κοινότητα επιθυμούσε ένα Κόσοβο αυτόνομο εντός των ορίων της Ομοσπονδιακής Δημοκρατίας της Γιουγκοσλαβίας (Χρηστίδης, 2017:28).

Η αρχή της γιουγκοσλαβικής κρίσης ήταν προ των πυλών. Ο πόλεμος στη Βοσνία-Ερζεγοβίνη ήταν αναπόφευκτος. Τη λήξη του πολέμου έφερε η Συμφωνία του Ντέιτον, η οποία υπογράφηκε τον Δεκέμβριο του 1995, από τους Προέδρους της Σερβίας Σλόμπονταν Μιλόσεβιτς, της Κροατίας Φράνιο Τουτζμαν και της Βοσνίας Αλίγια Ιζετμπέγκοβιτς και η οποία διαίρεσε τη Βοσνία-Ερζεγοβίνη στη Σερβική Δημοκρατία της Βοσνίας και στην Ομοσπονδία Βοσνίας –Ερζεγοβίνης. Οι Κοσοβάροι είχαν την πεποίθηση ότι το Κόσοβο θα μπορούσε να τύχει μιας παρόμοιας συμφωνίας ώστε να γίνει ανεξάρτητο. Στην ανωτέρω Συμφωνία δεν υπήρχε πρόβλεψη για το Κόσοβο, εν μέρει δικαιολογημένα, διότι τα εμπλεκόμενα μέρη δεν ενδιαφέρονταν για το καθεστώς του Κοσόβου άμεσα και επειδή προτεραιότητά τους ήταν να επιτευχθεί η ειρήνη αντί να ανοιχτεί ένα νέο μέτωπο που θα διακινδύνευε τη Συμφωνία (Χρηστίδης, 2017:29).

Το γεγονός αυτό, σε συνδυασμό με τις συνεχιζόμενες πιέσεις επί του αλβανικού στοιχείου από τη σερβική διοίκηση, φέρνει στο προσκήνιο το 1996-1997 δύο πολιτικές δυνάμεις, την Ανεξάρτητη Ένωση των Αλβανών Φοιτητών και τον Απελευθερωτικό Στρατό του Κοσόβου (UCK). Ο στρατός αυτός απέκτησε δύναμη λόγω της οικονομικής ενίσχυσης της διασποράς των Αλβανών και τον εξοπλισμό του από στρατιωτικές βάσεις της Αλβανίας μετά την κατάρρευση της (Petiffer, 1999:89). Αρχικά αποτέλεσε στρατό ανταρτών, προβαίνοντας σε εξίσου ακραίες ωμότητες εναντίων των Σέρβων. Ο UCK κατάφερε, μέσω των ένοπλων συγκρούσεων να καταλάβει το 40% του εδάφους του Κοσόβου. Τα πυρά όμως έπληξαν αμάχους και από τις δύο πλευρές. Οι σερβικές δυνάμεις κινητοποιήθηκαν άμεσα και τον Αύγουστο του 1998 κατάφεραν να απωθήσουν τον UCK. Δημιουργήθηκε ένα προσφυγικό κύμα Αλβανών της τάξεως των 250.000 δημιουργώντας αίσθημα φόβου και καχυποψίας στις γειτονικές χώρες (Zdravkovic-Zonta, 2011:169).

Νέες συνομιλίες ξεκίνησαν στο Ραμπουγιέ της Γαλλίας μεταξύ των εκπροσώπων της Σερβίας και των εκπροσώπων των Αλβανών του Κοσόβου (μέλη του UCK) την 16^η Φεβρουαρίου 1999. Ο επαναπατρισμός των προσφύγων στο Κόσοβο, η διενέργεια δημοψηφίσματος για το καθεστώς, η ελεύθερη μετακίνηση των νατοϊκών στρατευμάτων στο Κόσοβο, καθώς και η επάνοδος στην αυτονομία της επαρχίας του Κοσόβου ήταν τα καίρια σημεία της διαπραγματεύσεως. Οι συνομιλίες απέβησαν άκαρπες διότι η σερβική πλευρά αρνήθηκε να υπογράψει μια συμφωνία που θα επέτρεπε στα νατοϊκά στρατεύματα να μετακινούνται ελεύθερα στο Κόσοβο (War with Milosevic. A week is a long time in a war”, The Economist 1999:19). Υπήρξε δεύτερη συζήτηση στο Παρίσι, τον Μάρτιο του 1999, επί της οποίας η αντιπροσωπεία των Αλβανών αποδέχτηκε το σχέδιο με τη σχετική σημείωση του αιτήματός της για διευθέτηση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου, ενώ οι Σέρβοι για μια ακόμη φορά αντιτάχθηκαν (Zdravkovic-Zonta, 2011, σελ.170).

Η «ανθρωπιστική» επέμβαση του NATO βομβάρδισε μεγάλο εύρος σερβικών πολιτικών και όχι μόνο στόχων, για 78 ημέρες (Μάρτιος-Ιούνιος 1999) (Ker- Lindsay – Ekonomides 2012: 78) προκαλώντας σοβαρές ζημιές στις υποδομές της Σερβίας και αφήνοντας πίσω της θύματα άμαχου πληθυσμού. Οκτακόσιοι πενήντα χιλιάδες (850.000) άμαχοι έγιναν πρόσφυγες σε γειτονικές χώρες (Μαυροβούνιο, Αλβανία, Μακεδονία) και άλλοι πεντακόσιοι ενενήντα χιλιάδες (590.000) εκτοπίστηκαν στη Σερβία και στο Μαυροβούνιο (Radeljic, 2008:5). Το δόγμα ανθρωπιστικής δράσης που εν πολλοίς εγκαινιάστηκε με την ομιλία του Βρετανού Πρωθυπουργού Τόνυ Μπλαίρ στο Σικάγο (22 Απριλίου 1999) και εφαρμόστηκε στο Κόσοβο, έδωσε νέο λόγο ύπαρξης στο NATO μετά την πτώση του σιδηρούν παραπετάσματος, ενώ επιβεβαίωσε την αδυναμία της Ρωσίας να επιβάλλει ή να αποτρέψει εξελίξεις. Η επέμβαση του NATO «νομιμοποιήθηκε» εκ των υστέρων από την απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας στις 10 Ιουνίου 1999, που προέβλεπε την εγκατάσταση μιας διοίκησης, της United Nations Missions in Kosovo (UNMIK), και μιας δύναμης 50.000 ανδρών, της Kosovo Protection Force (KFOR), με στόχο να βοηθήσουν στην οικοδόμηση θεσμών που θα επιτρέψουν στο Κόσοβο να μπορέσει να αυτοδιοικηθεί. (Χρησιτίδης, 2017:37-38)

Ακολούθησε η ανακοίνωση κριτηρίων για την εύρυθμη λειτουργία του κράτους δικαίου, την ανάπτυξη της οικονομίας, την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων των προσφύγων, την υπεράσπιση των περιουσιών ως βάση, προκειμένου να ληφθεί μια οριστική απόφαση σχετικά με το τελικό καθεστώς του Κοσόβου¹. Μετά από τέσσερα χρόνια διεθνούς διοίκησης, η κατάσταση στο Κόσοβο εξακολουθούσε να είναι έκρυθμη. Η κορύφωση τον Μάρτιο του 2004 με αφορμή τον πνιγμό δύο Αλβανόπουλων στον ποταμό Ιμπάρ κοντά στη Μιτροβίτσα, πέντε χιλιάδες Αλβανοί φοιτητές συγκεντρώθηκαν στην Πρίστινα και εξαπέλυσαν απειλές εναντίον των Σέρβων. Κατέστρεψαν 700 περίπου σπίτια, πάνω από 30 εκκλησίες και μοναστήρια, 4.500 Σέρβοι εκτοπίστηκαν λόγω των ταραχών, 19 άτομα σκοτώθηκαν και περίπου 900 υπέστησαν τραυματισμούς. Οι ταραχές στο εσωτερικό του Κοσόβου κινητοποίησαν τη Σερβία προκαλώντας την έντονη οργή του πρωθυπουργού της Κοστούνιτσα ο οποίος κάλεσε τον ΟΗΕ να λάβει έκτακτα μέτρα για να προστατεύσει τους Σέρβους της περιοχής και ζήτησε την διαίρεση του Κοσόβου. (Χρηστίδης, 2017:74-78)

Ο Γενικός Γραμματέας του ΟΗΕ, Κόφι Ανάν, κάλεσε τον Κάι Έιντε, Νορβηγό διπλωμάτη, ζητώντας του να μελετήσει την κατάσταση στο Κόσοβο και να εκθέσει τις απόψεις του. Στις 7 Οκτωβρίου 2005, στην έκθεση του πρόβαλε την ανάγκη για «εμβάθυνση της αποκέντρωσης στο Κόσοβο» αναφερόμενος ότι τα αποτελέσματα των Κριτηρίων δεν ήταν ικανοποιητικά και πρότεινε ότι στους Δήμους που οι Σέρβοι έχουν την πληθυσμιακή πλειονότητα, να τους δίνονται περισσότερες αρμοδιότητες σε τομείς, όπως η δικαιοσύνη και η αστυνομία, και να υπάρχουν «οριζόντιοι δεσμοί ανάμεσα στους σερβικούς δήμους αλλά και ειδικές σχέσεις με το Βελιγράδι» (A comprehensive review of the situation in Kosovo, 2005). Επεσήμανε επίσης ότι θα έπρεπε να ανοίξει επιτέλους ο διάλογος για το τελικό καθεστώς του Κοσόβου και η Ευρωπαϊκή Ένωση να αναλάβει σημαντική δράση στην επίλυσή του (Ker- Lindsay – Economides 2012: 79).

Ο Γενικός Γραμματέας των Ηνωμένων Εθνών στις 23 Οκτωβρίου 2005 έλαβε την εξουσιοδότηση του Συμβουλίου Ασφαλείας και ξεκίνησε τη διαδικασία καθορισμού του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου, ενώ λίγο αργότερα η Ομάδα Επαφής (ΗΠΑ,

¹ (Standards before status policy, UNMIK/REG/2001/9, 15 Μαΐου 2001).

Μεγάλη Βρετανία, Γαλλία, Γερμανία, Ρωσία, Ιταλία) έθεσε το πλαίσιο έναρξης των συζητήσεων με τρεις κυρίως σταθερές: όχι υπαγωγή στη Σερβία, όχι διχοτόμηση και όχι στην ένωση με οποιοδήποτε άλλο κράτος. (Τζιφάκης - Φακιολάς, 2006:4)

Ο Μάρτι Αχτισάρι, ορίστηκε Ειδικός Απεσταλμένος των Η.Ε για το Κόσοβο. Μαζί με την ομάδα του επικεντρώθηκαν στα θέματα της αυτονομίας του Κοσόβου, στην αποκέντρωση, την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς και τα δικαιώματα των μειονοτήτων. Η Ομάδα Επαφής συμφώνησε και πρόσθεσε στο πλαίσιο την αρχή ότι κάθε πιθανή εξέλιξη θα έπρεπε να είναι αποδεκτή από τον λαό του Κοσόβου. (Gashi, 2017: 535)

Οι συζητήσεις για το μελλοντικό καθεστώς ξεκίνησαν στη Βιέννη τον Φεβρουάριο του 2006 μεταξύ εκπροσώπων της Σερβίας και του Κοσόβου. Μεσολαβητής ήταν ο Μάρτι Αχτισάρι. Οι διαπραγματεύσεις απέβησαν άκαρπες καθώς η Αλβανική πλευρά υποστήριζε την θέση περί ανεξαρτησίας, ενώ η Σερβική πλευρά υποστήριζε τη λύση *«περισσότερο από αυτονομία, λιγότερο από ανεξαρτησία»*. Ο Μάρτι Αχτισάρι ετοίμασε μια πρόταση έκτασης εξήντα τριών (63) σελίδων στην οποία ανέλυε έμμεσα την ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου υπό διεθνή επιτήρηση (Kosovo: *The Challenge of Transition*” p.22).

Διπλωματική κινητικότητα επικράτησε το έτος 2007, καθώς την 10η Μαρτίου ο Μάρτι Αχτισάρι κατέθεσε στον Γενικό Γραμματέα των Ηνωμένων Εθνών την *«Περιεκτική Πρόταση για μια Ρύθμιση του Νομικού Καθεστώτος του Κοσόβου»*. Συγκεκριμένα, η πρότασή του προέβλεπε ένα Κοσσυφοπέδιο με δική του σημαία και εθνικό ύμνο, Σύνταγμα που να ορίζει εκτελεστική, νομοθετική, δικαστική εξουσία και στρατό. Επιπλέον, θα είχε δικαίωμα ένταξης σε διεθνείς οργανισμούς, πρακτικά καταλύοντας τους τυπικούς δεσμούς με τη Σερβία. Ειδική μνεία γινόταν στη μη δυνατότητα ένωσης με άλλο κράτος, με σκοπό να αποτραπεί μια *«Μεγάλη Αλβανία»*. Το ανωτέρω σχέδιο σκιαγραφούσε μια εποπτευόμενη ανεξαρτησία υπό την εποπτεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης (Kosovo: *No Good Alternatives to the Ahtisaari Plan*” 2007:2).

Ακολούθησαν είκοσι έξι γύροι διαπραγματεύσεων, τελικά η διαδικασία εμποδίστηκε από την άρνηση της Ρωσίας να αποδεχτεί την πρόταση Αχτισάρι. Η Ρωσία θα υποστήριζε την πρόταση μόνο αν και η Σερβία ήτανε σύμφωνη προς αυτή τη λύση

(Τζίμας, 2007). Απέναντι στο ρωσικό βέτο, οι διπλωμάτες παραδέχτηκαν την αδυναμία τους στο να βρουν μια κοινή αποδεκτή λύση. Η προώθηση της μονομερούς ανεξαρτησίας του Κοσόβου με την συναίνεση της Ε.Ε. και των ΗΠΑ ήταν γεγονός (Tzifakis, 2013:43).

Η ανεξαρτησία του Κοσόβου ψηφίστηκε την 17η Φεβρουαρίου 2008, με 109 ψήφους από τη Βουλή του Κοσόβου, με το όνομα Δημοκρατία του Κοσόβου, σύμφωνα με το Σχέδιο Αχτισάαρι. Έγινε ρητή αναφορά ότι το Κόσοβο θα αποτελεί δημοκρατικό κράτος χωρίς διακρίσεις μεταξύ των πολιτών του και θα υπάρχει διεθνής πολιτική παρουσία για να το εποπτεύει. Επιπρόσθετα ζητήθηκε από την Ευρωπαϊκή Ένωση να στείλει μια αποστολή, την EULEX, ώστε να παρακολουθήσει – εποπτεύσει-συμβουλευσει τους θεσμούς του νέου κράτους, ώστε το Κόσοβο να αποτελέσει κράτος δικαίου. Επίσης, ζητήθηκε από το NATO να παρατείνει την παραμονή του στην περιοχή. (Tzifakis, 2013: 43)

Η Σερβία αμφισβήτησε εντόνως τη νομιμότητά της απόσχισης του Κοσόβου και προσέφυγε στον ΟΗΕ στις 8 Οκτωβρίου 2008. Η Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ ενέκρινε με 77 ψήφους υπέρ, το αίτημα της Σερβίας να παραπέμψει το ζήτημα της μονομερούς απόφασης του Κοσσυφοπεδίου στο Διεθνές Δικαστήριο της Χάγης. Το Δικαστήριο της Χάγης στις 22 Ιουλίου 2010 απεφάνθη ότι «η Διακήρυξη Ανεξαρτησίας ήταν νόμιμη και δεν υπήρξε παραβίαση του γενικού διεθνές δικαίου» (Tzifakis, 2022: 3).

Μετά την απόφαση του δικαστηρίου της Χάγης, το Κόσοβο ζήτησε από τη Σερβία και συγκεκριμένα από το Βελιγράδι, να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του. Το Βελιγράδι, έχοντας στο πλευρό του την Ρωσία, διαμήνυσε ότι ποτέ δεν θα δεχθεί την ανεξαρτησία του Κοσόβου διότι με την απόφαση αυτή προωθούνται αλλαγές στα σύνορά της Σερβίας.

Το ζήτημα του τελικού καθεστώτος φάνηκε ότι θα οδηγηθεί σε μια επιτηρούμενη ανεξαρτησία από την Ε.Ε. μέσω διεθνών αποφάσεων ή μέσω αναγνωρίσεων από τις χώρες.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 2

Η ΤΟΠΟΘΕΤΗΣΗ ΤΗΣ Ε.Ε. ΕΝΑΝΤΙ ΤΗΣ ΑΝΕΞΑΡΤΗΣΙΑΣ ΤΟΥ ΚΟΣΟΒΟΥ

Σύνθετη και όχι ξεκάθαρη ήταν και η στάση της Ευρωπαϊκής Ένωσης, που έχοντας διαδραματίσει καίριο ρόλο στα τεκταινόμενα του Κοσόβου και ήδη από το 1999 είχε συνεισφέρει στην αποστολή του ΟΗΕ στο Κοσσυφοπέδιο, την UNMIK, της οποίας στόχος ήταν η διοίκηση της χώρα, ο συντονισμός και η χρηματοδότηση προγραμμάτων κατάρτισης της διοίκησης και κατείχε ρόλο ρυθμιστή των ιδιωτικοποιήσεων και της εποπτείας των Τραπεζών. (Paradimitriou-Petrov-Greicevci 2007: 228-229).

Παρά το γεγονός ότι Ευρωπαϊκή Ένωση είχε ενεργό ρόλο στο Κόσοβο για την ανοικοδόμηση και την προώθηση της ανεξαρτησίας του, εντούτοις δεν δύναται να αναγνωρίσει *per se* το Κόσοβο ως ανεξάρτητο κράτος με την αιτιολόγηση ότι η αναγνώριση αποτελεί ζήτημα των μεμονωμένων Κρατών, και δεν αφορά την Ε.Ε. ως θεσμικό όργανο. Το Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης στις 18 Φεβρουαρίου 2008 δήλωσε «*Κάθε Κράτος θα αποφασίζει ατομικά σύμφωνα με την εθνική πρακτική και το διεθνές δίκαιο για τις σχέσεις του με το Κοσσυφοπέδιο*» (Tzifakis 2022:4). Επίσης η Ε.Ε. επιβεβαίωσε ότι «*η περίπτωση του Κοσόβου, δεν μπορεί να αποτελέσει προηγούμενο, καθώς είναι μία sui generis περίπτωση*» θέλοντας να αποτρέψει μελλοντικές αποσχιστικές κινήσεις και να ενθαρρύνει τις ευρωπαϊκές χώρες να δεχθούν την αναγνώριση του Κοσόβου, ειδικά εκείνες που διαθέτοντας πολυπληθείς εθνοτικές κοινότητες/μειονότητες στο έδαφος τους. Η περίπτωση των Βάσκων και της Καταλονίας, αλλά και της Θράκης, αποτελούν χαρακτηριστικά παραδείγματα των επιπλοκών από μια ενδεχόμενη θεσμοθέτηση ως άνω γεωπολιτικού δεδικασμένου.

Δεν αποτελεί έκπληξη συνεπώς, ότι είκοσι δύο κράτη (22) – μέλη της Ε.Ε. αναγνώρισαν τη Δημοκρατία του Κοσόβου² ενώ πέντε (5) Ευρωπαϊκές χώρες εμμένουν στη μη αναγνώριση του: η Ισπανία, η Σλοβακία, η Ρουμανία, η Κύπρος και η Ελλάδα. Ανάμεσα στα κράτη αυτά και το Κόσοβο δεν υπάρχουν ουσιαστικές διαφωνίες και τα κράτη αυτά δεν έχουν ανάμειξη στις σχέσεις του Κοσόβου και της Σερβίας. Ισχυρίστηκαν όμως ότι η άρνησή τους εναπόκειται στο ότι η πρόταση Αχτισάρι «δεν είχε διεθνή έγκριση και νομιμοποίηση». Οι κυρίως λόγοι που δεν επιθυμούν την αναγνώριση, είναι τα προβλήματα που θα δημιουργήσει μελλοντικά η απόφαση αυτή στο εσωτερικό τους που εδράζεται στο κορυφαίο ζήτημα της εδαφικής ακεραιότητας των κρατών και νομιμοποίησης της αλλαγής συνόρων (Tzifakis 2013:45).

Πράγματι το κίνητρο είναι η μη παραδοχή της θέσης ότι οι μειονότητες δύνανται να προβαίνουν σε ανεξαρτησία περιοχής του Κράτους στο οποίο συμπεριλαμβάνονται. Η Ισπανία διαιρείται σε 17 αυτόνομες κοινότητες, το ζήτημα των Καταλωνών και των Βάσκων με την αναγνώριση του Κοσόβου θα μπορούσε να αναζωπυρωθεί με ανεξέλεγκτες συνέπειες. Η αποτυχημένη προσπάθεια ανακήρυξης της ανεξαρτησίας της Καταλονίας με το δημοψήφισμα το 2017 και η αναταραχή που ακολούθησε είναι επαρκής απόδειξη των όσων διακυβεύονται. (Vicere 2019:6). Υπάρχουν 18 αναγνωρισμένες μειονότητες στην Ρουμανία, με την ουγγρική μειονότητα να διεκδικεί την αυτονομία της Τρανσυλβανίας και επιπλέον τα εδραιωμένα οικονομικά συμφέροντα που επενδύονται στη Σερβία (Chiriac, 2015:15). Κατά το έτος 2015, ο όγκος του εμπορίου μεταξύ της Σερβίας και της Ρουμανίας έφτασε το 1 δισεκατομμύριο ευρώ³ (Eraldin Fazliu, 2016:2). Η Σλοβακία ανησυχεί ότι η αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου θα αποτελέσει προηγούμενο για την ουγγρική της μειονότητα. Επισημαίνεται ότι η Σλοβακία έχει αναγνωρίσει τα διαβατήρια του Κοσόβου, με τις αρμόδιες αρχές να επικαλούνται ανθρωπιστικούς

² Τα κράτη αυτά είναι η Γαλλία (18/2/2008), η Λετονία (20/2/2008), η Γερμανία (20/2/2008), η Εσθονία (21/2/2008), η Ιταλία (21/2/2008), η Δανία (21/2/2008), το Λουξεμβούργου (21/2/2008), το Βέλγιο (24/2/2008), η Πολωνία (26/2/2008), η Αυστρία (28/2/2008), η Ιρλανδία (29/2/2008), η Σουηδία (04/03/2008), η Ολλανδία (04/03/2008), η Σλοβενία (05/03/2008), η Φινλανδία (07/03/2008), η Ουγγαρία (19/03/2008), η Κροατία (19/03/2008), η Βουλγαρία (20/03/2008), η Λιθουανία (06/05/2008), η Τσεχία (21/05/2008), η Μάλτα (22/08/2008), και η Πορτογαλία (07/10/2008)

³ <https://kosovotwopointzero.com/en/recognition-denied-romania/>

λόγους για την κίνηση αυτή σημειώνοντας όμως ότι δεν συνεπάγεται αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου⁴.

Σύμφωνα με την επίσημη στάση της Κύπρου, η ανεξαρτησία του Κοσόβου είναι παράνομη και αποτελεί παραβίαση της Τελικής Πράξης του Helsinki, του Ψηφίσματος 1244/1999 και παράβαση του Καταστατικού Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών⁵. Δεδομένου, ότι εδάφη της Κύπρου τελούν υπό κατάληψη, δεν δύναται η χώρα να υποστηρίζει αποσχιστικές θέσεις. Αξίζει να αναφερθεί ότι η Απόφαση του Διεθνούς Δικαστηρίου προέβλεψε ρητώς, ότι η περίπτωση του Κοσόβου είναι διαφορετική από την περίπτωση της Κύπρου, συγκεκριμένα ότι στην πρώτη περίπτωση αυτό που έγινε ήταν νόμιμο ενώ στην δεύτερη ήταν παράνομο (Μοσχόπουλος 2011:165).

Η Ελλάδα όσον αφορά την αναγνώριση του Κοσόβου κράτησε επιφυλακτική στάση. Η τότε Υπουργός Εξωτερικών Ντόρα Μπακογιάννη ζήτησε περισσότερο χρόνο ώστε να εξεταστεί το ζήτημα.⁶ Συγκεκριμένα στις 13/02/2008 δήλωσε ότι: *«Κατανοώ ότι υπάρχει μια αίσθηση επείγοντος για το τελικό καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου. Ειλικρινά, όμως, εμείς στην Αθήνα, όπως και σε πολλές άλλες πρωτεύουσες της περιοχής, δεν συμμεριζόμαστε αυτή τη βιασύνη. Ο καθορισμός του μελλοντικού καθεστώτος του Κοσσυφοπεδίου είναι ένα πολύ περίπλοκο και εύθραυστο έργο. Δεν υπάρχει εύκολη λύση, δεν υπάρχει εύκολη λύση. Πολλοί βλέπουν την ανεξαρτησία ως ένα μαγικό ραβδί, το οποίο μόλις το κυμάτιζε θα παράγει θέσεις εργασίας, τρεχούμενο νερό, ηλεκτρισμό, εκπαίδευση, υγεία και ευημερία. Αλλά ας είμαστε ρεαλιστές. Όλοι γνωρίζουμε ότι η ανεξαρτησία δεν είναι πανάκεια [...]. Η αλήθεια είναι ότι η Ευρωπαϊκή Ένωση χρειάζεται πολύ περισσότερες συζητήσεις αν θέλουμε να έχουμε μια ενιαία θέση [...]. Οπότε, αν μπορώ να δώσω ένα μήνυμα, μην πιέζετε και μη βιάζεστε».* Στην ίδια γραμμή κινήθηκε και η αντιπολίτευση (ΠΑΣΟΚ) προτρέποντας την κυβέρνηση να αναμένει (Tziampiris, 2008:404). Η Ελλάδα δεν θα αναγνώριζε τόσο εύκολα την

⁴ <https://www.protothema.gr/naked-city/genikes-eidiseis/article/18910/slobakia-anagnorish-toy-ksoboy>

⁵ http://www.mfa.gov.cy/mfa/embassies/Embassy_Belgrade.nsf/DMLpoliticalsect_gr/DMLpoliticalsect_gr?Opendocument

⁶ <https://www.kathimerini.gr/k/100yk/1060318/anexartisia-kosovoy/>

ανεξαρτησία του Κοσόβου αλλά ούτε και πίστευε ότι θα συμβεί στο μέλλον. Ο τότε Υπουργός Άμυνας κος Μείμαράκης σε μια συνάντηση στο Συμβούλιο Υπουργών Άμυνας στις 15/5/2008, υποστήριξε ότι είναι αναγκαία μια τελική συμφωνία μεταξύ των δύο κρατών η οποία θα έπρεπε να συντάσσεται με τις ευρωπαϊκές αρχές ώστε να προωθείται και η ένταξή τους στις Ευρω-Ατλαντικές δομές (Tziampiris, 2008:403). Τον Ιούλιο του 2008, ο Κάρολος Παπούλιας, τότε Πρόεδρος της Ελληνικής Δημοκρατίας σχολίασε την ανεξαρτησία του Κοσόβου λέγοντας ότι η Ελλάδα «*κάνει θετικά, μικρά και επιμελώς βήματα προς την κατεύθυνση της αναγνώρισης του Κοσσυφοπεδίου ...αλλά η απόφαση του 1244 εξακολουθεί να ισχύει..... και ότι η αρχή της εδαφικής ακεραιότητας δεν πρέπει να αγνοηθεί*» (Tziampiris, 2008:405).

Ωστόσο η Αθήνα δεν έμεινε αμέτοχη στο θέμα του Κοσόβου ανεξάρτητα από την άρνησή της να αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του. Η Ελλάδα υπερψήφισε ενταξιακά αιτήματα του Κοσόβου σε διεθνείς οικονομικούς οργανισμούς και δεν συμμετείχε στην παραπομπή του στο Διεθνές Δικαστήριο⁷. Συμμετείχε στην EULEX και στη νατοϊκή αποστολή (KFOR) στο Κόσοβο (Armakolas, Karabairis 2011:101). Επίσης το Κόσοβο ήταν εξ αρχής αποδέκτης διμερούς αναπτυξιακής βοήθειας από την Ελλάδα μέσω του ΕΣΟΑΒ (Παπαδημητρίου 2005)⁸. Τα δύο κράτη συνομιλούν σε θεσμικό επίπεδο, ενώ η συχνή ανταλλαγή επισκέψεων σε υψηλό επίπεδο είναι ενδεικτική του καλού κλίματος που επικρατεί. Η Ελλάδα διατήρησε έντονη διπλωματική παρουσία στην Πρίστινα και μάλιστα επρόκειτο για την πρώτη διεθνή αποστολή στην περιοχή, ενώ ο πόλεμος μαινόταν⁹. Η συνεργασία επεκτάθηκε και στο πολιτιστικό επίπεδο, με τον επικεφαλής του Γραφείου Συνδέσμου να αναλαμβάνει καθήκοντα του Ευρωπαίου διαμεσολαβητή για την προάσπιση της κληρονομιάς της Σερβικής Ορθόδοξης Εκκλησίας στο Κόσοβο (Armakolas –Triantafyllou, 2017:12).

Παρ' ότι λοιπόν, η Ελλάδα δεν έχει προβεί στην αναγνώριση του Κοσόβου ως ανεξάρτητο κράτος, είναι φανερό ότι ακολουθεί μια εποικοδομητική πολιτική και σίγουρα δεν επιθυμεί την απομόνωσή του. Η μορφή αυτή συνεργασίας με ένα κράτος που η Ελλάδα δεν έχει αναγνωρίσει, καταδεικνύει έμπρακτα το ενδιαφέρον για τη

⁷ Παγκόσμια Τράπεζα, Ευρωπαϊκή Τράπεζα για την Ανασυγκρότηση και την Ανάπτυξη, ΔΝΤ κ.α

⁸ <https://www.kathimerini.gr/economy/business/215708/h-ellada-doritis-ton-valkanion-choris-kerdos>

⁹ <https://www.mfa.gr/blog/dimereis-sheseis-tis-ellados/pristina/> η

διατήρηση της σταθερότητας στην περιοχή και ότι η αναγνώριση της ανεξαρτησίας μπορεί να καθυστερήσει, αλλά όχι να αναστραφεί. Η Ελλάδα γνώριζε ότι το πρόβλημα του Κοσόβου θα μπορούσε να επηρεάσει την περιφερειακή σταθερότητα με επιπτώσεις ανυπολόγιστες. Γι' αυτό το λόγο αποφάσισε να διατηρήσει ουδέτερη στάση, ώστε να κρατήσει καλές επαφές με την Σερβία και με το Κόσοβο (Tziampiris, 2008:406).

Εν κατακλείδι παρά την πολυτάραχη ιστορία του και την πληθώρα των προβλημάτων που προέκυψαν και εξακολουθούν να προκύπτουν, η περίπτωση του Κοσόβου δεν αποτέλεσε τροχοπέδη στις εξελίξεις. Το Κόσοβο ανέπτυξε γερούς δεσμούς με κράτη της Ε.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 3

ΠΟΛΙΤΙΚΗ ΔΙΕΥΡΥΝΣΗΣ & EULEX

3.1 Η πολιτική διεύρυνσης της Ε.Ε. στο Κόσοβο

Ο όρος ‘*διεύρυνση*’ αναφέρεται στη διαδικασία που υποβάλλεται ένα κράτος ώστε να προσχωρήσει στην Ε.Ε., αφού εκπληρώσει επιτυχώς ένα πολιτικό και οικονομικό πρόγραμμα. Τα κράτη- μέλη της Ε.Ε. συνήλθαν στην σύνοδο του Ευρωπαϊκού Συμβουλίου της Κοπεγχάγης τον Ιούνιο του 1993, όπως καθορίστηκε μια σειρά από κριτήρια τα οποία οι υποψήφιοι χώρες πρέπει να πληρούν ώστε να ενταχθούν στο δυναμικό της Ε.Ε.

Τα κριτήρια αυτά είναι τα πολιτικά όπως ο σεβασμός στα ανθρώπινα δικαιώματα, το κράτος δικαίου, η προστασία των μειονοτήτων και σταθερό οικοδόμημα θεσμών που να εξασφαλίζει το δημοκρατικό πολίτευμα. Τα κριτήρια οικονομικής φύσεως όπως ήταν η ανεκτικότητα στον ανταγωνισμό και στις πιέσεις της αγοράς καθώς και η λειτουργική οικονομία της αγοράς. Τέλος υπάρχει το κριτήριο του κεκτημένου της Ένωσης δηλαδή η ικανότητα ενός κράτους από άποψη διοικήσεως και θεσμών να εφαρμόσει αποτελεσματικά το κεκτημένο της Ε.Ε. και εξίσου αποτελεσματικά να δύναται να αναλάβει τις υποχρεώσεις του ως μέλος της Ε.Ε.¹⁰

Η Ε.Ε. δεν θα μπορούσε να μείνει απλώς παρατηρητής στα Δυτικά Βαλκάνια, δεδομένου της γεωγραφίας της περιοχής. Το πλήθος των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα κράτη που απαρτίζουν τα Δυτ. Βαλκάνια έκαναν την διατήρηση της ειρήνης και της σταθερότητας ιδιαίτερα απαιτητικό εγχείρημα. Εύλογα, συνεπώς, η Ε.Ε. επιθυμούσε την εξομάλυνση των παθών το συντομότερο και όσο πιο αναίμακτα γινόταν, μέσω της ενταξιακής διαδικασίας. Η πολιτική διεύρυνση στο Κόσοβο πρωτίστως άρχισε να χαράσσεται μετά τον τερματισμό της εκστρατείας του ΝΑΤΟ από το 1999 έως το 2007.

¹⁰ <https://www.consilium.europa.eu/media/21225/72921.pdf>

Με την απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, στις 10 Ιουνίου 1999, ιδρύθηκε η επιχείρηση της προσωρινής Διοίκησης του ΟΗΕ (UNMIK- United Nations Mission in Kosovo) και η Δύναμη του Κοσόβου (KFOR-Kosovo Force) η οποία ήταν ειρηνευτική δύναμη καθοδηγούμενη από το ΝΑΤΟ. Η UNMIK αποτελούσε ένα συνασπισμό από την Ε.Ε., τον ΟΗΕ και τον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ). Σκοπός της UNMIC ήταν αφενός η αποκατάσταση της ειρηνικής ζωής και της κανονικότητας των κατοίκων με την προάσπιση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στην περιοχή του Κοσόβου, αφετέρου θα μεριμνούσε για την αυτονομία του Κοσόβου μέσα στην Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γιουγκοσλαβίας (Ker- Lindsay- Ekonomidis 2012: 78).

Τέσσερις πυλώνες πλαισίωναν την UNMIK. Ο πρώτος Πυλώνας περιλάμβανε την αστυνόμευση και τη δικαιοσύνη. Ο δεύτερος Πυλώνας είχε την επίβλεψη της πολιτικής διοίκησης στην περιοχή. Οι δύο πρώτοι Πυλώνες υπάγονταν στον ΟΗΕ. Ο τρίτος Πυλώνας ήταν υπεύθυνος για τη θεμελίωση των θεσμών που εγγυώνται την δημοκρατία και άνηκε στον Οργανισμό για την Ασφάλεια και τη Συνεργασία στην Ευρώπη (ΟΑΣΕ). Τέλος, ο τέταρτος Πυλώνας ήταν υπεύθυνος για την οικονομική ανασυγκρότηση της περιοχής και υπάγονταν στην εποπτεία της Ευρωπαϊκής Ένωσης¹¹. Είχε υπό την εποπτεία του την τελωνιακή υπηρεσία, το τραπεζικό σύστημα, τη διαχείριση της ιδιωτικοποίησης καθώς επίσης προώθησε την ενσωμάτωση της οικονομίας του Κοσσυφοπέδιου στις περιφερειακές και ευρωπαϊκές οικονομικές δομές (Papadimitriou & Petrov & Greicevci 2007:228-229).

Η Ε.Ε. συνετέλεσε ώστε η Ευρωπαϊκή Υπηρεσία Ανασυγκρότησης (ΕΥΑ) να ιδρύσει γραφείο στην Πρίστινα το 2000, η οποία χρηματοδότησε μια σειρά έργων για τη δημιουργία θεσμών, την ανθρωπιστική βοήθεια, την οικονομική ανάκαμψη και πολιτικές μεταρρυθμίσεις μέσω του προγράμματος CARDS. Πάνω από 1.1 δισεκατομμύρια ευρώ διατέθηκαν στο Κοσσυφοπέδιο από την ΕΥΑ για τον εκδημοκρατισμό, την αναδιάρθρωση των θεσμών, την οικονομική ανάπτυξη και τη σταθεροποίηση (Papadimitriou & Petrov & Greicevci 2007:229-230).

¹¹ Δημόσια ακρόαση «Κοσσυφοπέδιο: Πέντε χρόνια μετά» Τρίτη 25 Ιανουαρίου 2005, 15:30 - 18:30 Βρυξέλλες
https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2004_2009/documents/dv/552/552162/552162el.pdf

Αν και η Ε.Ε. διέθεσε μεγάλα κονδύλια στο Κόσοβο χαρακτηριζόμενη ως Μεγάλος δωρητής, καθυστέρησε αρκετά στην εκταμίευση της υποσχόμενης βοήθειας, δεν κατάφερε τον εκσυγχρονισμό των υποδομών των μεταφορών, της ενέργειας και του νερού, καθυστέρησε τις ιδιωτικοποιήσεις, πούλησε τις επιχειρήσεις σε εξευτελιστικές τιμές, δεν δημιούργησε θέσεις εργασίας αλλά ούτε αύξησε την παραγωγικότητα με αποτέλεσμα να προκληθεί μεγάλη δυσαρέσκεια στους Κοσοβάρους. Ειδικά και με την εμπλοκή Ευρωπαίων αξιωματούχων σε υποθέσεις διαφθοράς και υπεξαίρεσης. (Tzifakis 2013:44-45)

Το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο το οποίο συνεδρίασε στην Θεσσαλονίκη το έτος 2003 λειτούργησε ως καταλύτης στην ευρωπαϊκή ένταξη των Δυτικών Βαλκανίων στην Ε.Ε και στην παρουσία της Επιτροπής στο Κόσοβο. (Nezaj, 2015:10-11). Μεταξύ άλλων προώθησε τη σύνδεση και τη σταθεροποίηση των υποψήφιων κρατών όπως και υπερτόνισε τις ενταξιακές προοπτικές του Κοσόβου στη Ε.Ε (Papadimitriou & Petrov & Greicevci 2007:231).

Από το 2007 και μετά η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραμάτισε τον πιο εξέχοντα ρόλο στο Κόσοβο. Μαζί με τις Ηνωμένες Πολιτείες προσπάθησαν να προωθήσουν την Πρόταση Άχτισααρι. Η Ρωσία αντιπαρατέθηκε και οι προσπάθειες επίλυσης του καθεστώτος του Κοσόβου απέβησαν άκαρπες. Ωστόσο στις 4 Φεβρουαρίου 2008 η Ε.Ε. αποφάσισε να δημιουργήσει μια ομάδα (EULEX) της οποίας αποστολή θα ήταν η ανάπτυξη και ενίσχυση ενός ανεξάρτητου συστήματος δικαιοσύνης, πολυεθνικής αστυνομίας και τελωνιακής υπηρεσίας. Ο Pieter Faith διορίστηκε ως Ειδικός Εντεταλμένος της Ε.Ε. για την προώθηση της ευρωπαϊκής προοπτικής του Κοσόβου (Tzifakis 2013:43).

Η Βουλή του Κοσόβου ανακήρυξε στις 17/2/2008 την ανεξαρτησία του, με τις ΗΠΑ και αρκετές ευρωπαϊκές χώρες να χαιρετίζουν την απόφαση αυτή. Η Ε.Ε. δεν θα μπορούσε να αντιταχθεί σε μια τέτοια λύση, αλλά για να αποφύγει συγκρούσεις ανάμεσα στα ευρωπαϊκά κράτη που δέχθηκαν την αναγνώριση και σε αυτά που αρνήθηκαν και αρνούνται μέχρι σήμερα, αποφάνθηκε ότι τα κράτη μέλη θα αποφάσιζαν μεμονωμένα «σύμφωνα με το διεθνές δίκαιο και την εθνική πρακτική»

όσον αφορά τις σχέσεις τους με το Κοσσυφοπέδιο. (Tzifakis, 2013:45)

Τέσσερα χρόνια μετά την κήρυξη της ανεξαρτησίας, στο Βόρειο Κόσοβο και στις πόλεις που χαρακτηρίζονται από σερβικό στοιχείο, εφαρμόστηκε η σερβική νομοθεσία στη δικαιοσύνη, την τοπική αυτοδιοίκηση, την αστυνομία και την παιδεία, μη αναγνωρίζοντας τη δικαιοδοσία του Κοσόβου. Το 2012 η Ε.Ε. λαμβάνει μέτρα ώστε να μειωθεί η δυσλειτουργία του κράτους και να αμβλυνθούν οι εντάσεις των δύο εθνικών κοινοτήτων καλώντας το Βελιγράδι και την Πρίστινα να βρουν μια κοινή αποδεκτή λύση. Την συγκεκριμένη χρονική στιγμή δόθηκε το πράσινο φως στο Βελιγράδι για την προοπτική της ένταξης του στην Ε.Ε. Η πολιτική ηγεσία της Σερβίας δελεάστηκε και τον Απρίλιο του 2013 υπογράφηκε από τους Ίβιτσα Ντάτσιτς και Χασίμ Θάτσι (τότε πρωθυπουργούς Σερβίας και Κοσόβου), η Συνθήκη των Βρυξελλών. Με βάση την συνθήκη εξομαλύνθηκαν βασικά προβλήματα όπως η μετακίνηση ανθρώπων και αγαθών, θέματα οικονομίας, τηλεπικοινωνιών και εμπορίου, κατοχυρώθηκαν κυριαρχικά δικαιώματα του κράτους του Κοσόβου και διασφαλίστηκε ιδιαίτερο πολιτικό και διοικητικό καθεστώς όσον αφορά τη σερβική μειονότητα. (Tzifakis, 2022: 6)

Προκειμένου να συνεχιστεί η πορεία ενσωμάτωσης του Κοσόβου στους ευρωπαϊκούς θεσμούς, ανεξάρτητα από την έλλειψη αναγνώρισης από συγκεκριμένα κράτη μέλη, η Ε.Ε. προέβαλλε την θέση ότι το ζήτημα του καθεστώτος του Κοσόβου δεν χρειάζεται να αποτελεί τροχοπέδη με τον οποίο η Ε.Ε. αλληλεπιδρά. Όπως έχει λεχθεί από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή *«η απουσία συμφωνημένης θέσης για το καθεστώς του Κοσσυφοπεδίου δεν εμποδίζει την Ε.Ε. από ουσιαστική δέσμευση με το Κοσσυφοπέδιο»*.¹² Το Κόσοβο συμμετέχει στη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης (ΔΣΣ) και ιδρύθηκε το 2002. Η Ε.Ε. έχει παράσχει τεράστια οικονομική βοήθεια μέσω προγραμμάτων όπως το Μέσο Προενταξιακής Βοήθειας (IPA), το Μέσο Σταθερότητας και το πρόγραμμα CARDS. Τα προγράμματα αυτά συνέβαλαν στην εγκαθίδρυση της δημοκρατίας και του κράτους δικαίου, στη βιώσιμη οικονομική ανάπτυξη, στη μεταρρύθμιση της δημόσιας διοίκησης, της εκπαίδευσης και των υποδομών. (Ευρωπαϊκός Οργανισμός

¹² Ανακοίνωση της Επιτροπής προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο. Βρυξέλλες, 14 Οκτωβρίου 2009, COM(2009) 5343

Ανασυγκρότησης, Τριμηνιαία Έκθεση Δραστηριοτήτων, Απρίλιος Ιούνιος 2006, σ.1)

Τα προγράμματα στόχευαν ώστε το Κόσοβο να συμπεριλάβει και να εφαρμόσει τις απαραίτητες οικονομικές, πολιτικές και κοινωνικές μεταρρυθμίσεις που συμβαδίζουν με τις Ευρωπαϊκές αξίες. Πραγματοποιώντας τις παραπάνω μεταρρυθμίσεις, η Ε.Ε πρότεινε την έναρξη διαπραγματεύσεων για τη Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης, η οποία υπεγράφη στις 27 Οκτωβρίου 2015 στο Στρασβούργο.

Ο Υπάτος Εκπρόσωπος εξ ονόματος της Ε.Ε. υπέγραψε τη συμφωνία για θέματα πολιτικής ασφάλειας και εξωτερικής πολιτικής, ενώ ο Επίτροπος υπέγραψε το τμήμα των ευρωπαϊκών διαπραγματεύσεων για την πολιτική γειτονία και τη διεύρυνση. Η Συμφωνία αφορούσε προενταξιακά κριτήρια και περιλάμβανε τη στήριξη για επίτευξη κράτους δικαίου, δημοκρατίας και σταθεροποίησης στην περιοχή. Αναφέρεται στη δημιουργία σταθερής βάσης κατάλληλης για πολιτικό διάλογο με σκοπό τη βελτίωση των πολιτικών σχέσεων μεταξύ της Ε.Ε. και του Κοσόβου. Τέλος, αναφέρεται στην υποστήριξη του Κοσόβου για την απόκτηση μιας σταθερής και λειτουργικής οικονομίας (Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, 2019).

Μέσω του σημαντικού ρόλου της Ε.Ε. το Κόσοβο υιοθέτησε πρακτικές για την επίτευξη μιας μακροπρόθεσμης βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης μέσω των πολιτικών οικοδόμησης κράτους, προγραμμάτων απελευθέρωσης της αγοράς, δημιουργίας θέσεων εργασίας, της δικαιοσύνης, της εκπαίδευσης, κ.α. Η ρυθμιστική καθοδήγηση της Ε.Ε. και η εποπτεία της είναι τεράστιας σημασίας διότι έθεσε τα θεμέλια για την προσχώρηση του Κοσόβου στην Ε.Ε. Στιβαρές δομές και θεσμοί όπως η αποστολή EULEX λειτούργησαν και ακόμη λειτουργούν ως μοχλός σταθερότητας της περιοχής και συμβάλλουν στην αναδιοργάνωση της οικονομίας και στην ενίσχυση του κράτους δικαίου (Tzifakis 2022:5).

3.2 EULEX – Αποστολή Κράτους Δικαίου

Η EULEX συστάθηκε στις 4 Φεβρουαρίου 2008 και συνέβαλε στην οικοδόμηση κράτους δικαίου. Οι εντολές ήταν να παρακολουθεί και να καθοδηγεί τους θεσμούς του Κοσόβου. Η νέα σχέση με την Ε.Ε. βοήθησε αποτελεσματικά στην ενίσχυση και στην ανάπτυξη *«ανεξάρτητου πολυεθνικού συστήματος δικαιοσύνης και πολυεθνικής αυτονομίας και τελωνιακής υπηρεσίας»*. Επιπλέον περιλάμβανε εκτελεστικές υπηρεσίες και δυνατότητα διεξαγάγει επιχειρήσεις όταν αυτό κρίνονταν αναγκαίο. (Tzifakis, 2013, p. 47)

Η Ε.Ε. επεξεργαζόταν τη δημιουργία της αποστολής από το 2005. Το αρχικό πλάνο ήταν να ολοκληρωθεί η δημιουργία της έως τον Ιούνιο του 2008, αλλά η Ρωσία με την αντίθεση της στην αντικατάσταση της προηγούμενης αποστολής (UNMIK), καθυστέρησε την ανάπτυξή της. Η Ε.Ε. αναζητούσε τρόπο νομιμοποίησης τη αποστολής και ζήτησε την βοήθεια του Γ. Γ. του ΟΗΕ, του Μπαν Κι Μουν.

Ο Γενικός Γραμματέας, ύστερα από συζητήσεις, εξέφρασε την πρόταση ότι η EULEX θα λειτουργήσει στα πλαίσια της πολιτικής του ΟΗΕ και δεν υφίσταται θέμα αντικατάστασης της UNMIK. Η Ε.Ε. επιθυμούσε την έγκριση του ΟΗΕ, διότι θα χρησιμοποιούσε τον εξοπλισμό και τις εγκαταστάσεις της UNMIK. (Συμβούλιο Ασφαλείας των Ηνωμένων Εθνών, 5/2008/354, 12 Ιουνίου 2008)

Τα όργανα της αποστολής ήταν αστυνομικοί, δικαστικοί, τελωνιακοί και εισαγγελείς. Σκοπός τους ήταν να βοηθήσουν τις τοπικές αρχές να ενισχύσουν τους θεσμούς του ανεξάρτητου κράτους, μέσω καθοδήγησης και παρακολούθησης. Παράλληλα διατήρησαν αρμοδιότητες εκτελεστικές σε τομείς που παρακολουθούσαν το οργανωμένο έγκλημα, εγκλήματα πολέμου, περιουσιακές διαφορές, ιδιωτικοποιήσεις και τη διαφθορά. (Nezaj, 2015:13-14)

Μέσω της αποστολής αυτής η Ευρωπαϊκή Ένωση προώθησε τη σταθερότητα και την ειρήνη στα Δυτικά Βαλκάνια. Η αποστολή ενίσχυσε το έργο των αρχών του Κοσόβου για τις απαραίτητες μεταρρυθμίσεις, σύμφωνα με τις αξίες της Ε.Ε. Τέλος, η EULEX υποστήριξε τη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης όπως και τον διάλογο μεταξύ Πρίστινας - Βελιγραδίου.

Σημαντική πρόοδος συντελέστηκε όσον αφορά τις αρχές του Κράτους Δικαίου από το 2009, όπου η EULEX πέτυχε πλήρη επιχειρησιακή ικανότητα. Η Αστυνομία θεωρήθηκε το μεγαλύτερο κομμάτι της αποστολής. Χίλιοι τετρακόσιοι (1400) διεθνείς αστυνομικοί δρούσαν στο Κόσοβο. Η αποστολή κατάφερε να μειώσει την εγκληματικότητα με τη βελτιωμένη διαχείριση των περιπολιών. Βρήκε αποτελεσματικούς τρόπους συλλογής πληροφοριών, ενίσχυσε την ικανότητα διερεύνησης υποθέσεων διαφθοράς σε συνδυασμό με τον αποτελεσματικότερο έλεγχο των συνόρων με την Πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας (ΠΓΔΜ) και την Αλβανία. Μειωμένη ικανότητα έδειξε στην αντιμετώπιση της νομιμοποίησης εσόδων από δραστηριότητες παράνομες, του οικονομικού εγκλήματος, της τρομοκρατίας και της διακίνησης ναρκωτικών. Η EULEX όμως είχε περιορισμένη δράση έως ανύπαρκτη θα έλεγε κανείς στο Βόρειο Κόσοβο, επειδή οι Σέρβοι δεν υπάκουαν τους θεσμούς του Κοσόβου και αρνούσαν την αναγνώριση της ανεξαρτησίας. (Tzifakis, 2013: 48-49)

Ένα ακόμη αγκάθι ήταν ο τομέας της δικαιοσύνης. Τετρακόσια είκοσι άτομα αποτελούσαν τον φορέα της δικαιοσύνης, όπως δικαστές, εισαγγελείς και σωφρονιστικοί υπάλληλοι. Η αποστολή βοήθησε τα θεσμικά όργανα να νομοθετήσουν νέους νόμους για τα δικαστήρια, τους εισαγγελείς και το δικαστικό Συμβούλιο του Κοσόβου. Οι δικαστές και οι εισαγγελείς υποβλήθηκαν σε εξετάσεις και αναδιορίστηκαν. Αν και προωθήθηκαν αλλαγές σημαντικές, υπήρξαν ανησυχίες για την αμεροληψία των δικαστών και για τη μεγάλη αναμονή εκδίκασης των υποθέσεων. Οι δικαστές εκφοβίζονταν και απειλούνταν, οι πολιτικές παρεμβάσεις ήταν σύνηθες φαινόμενο, με αποτέλεσμα την αδυναμία και την άρνησή τους να χειριστούν συγκεκριμένες σοβαρές υποθέσεις. Οι προκλήσεις που αντιμετώπισε η αποστολή στον τομέα της δικαιοσύνης ήταν δύο. Η πρώτη ήταν με ποιους νόμους λάμβαναν αποφάσεις οι δικαστές και η δεύτερη ήταν με ποιόν τρόπο θα διόριζαν τοπικούς δικαστές στο Βόρειο Κόσοβο οι οποίοι θα είχαν κοινή αποδοχή από το Βελιγράδι και την Πρίστινα με αποτέλεσμα τα δικαστήρια να καταστούν λειτουργικά (Ειδική έκθεση αριθ. 18/2012«Η βοήθεια της Ευρωπαϊκής Ένωσης προς το Κόσοβο στον τομέα του κράτους δικαίου»).¹³

¹³ <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:52012SA0018:EL:HTML>

Στα τελωνεία, η EULEX στελέχωσε πολλές κινητές ομάδες σε συνοριακές διαβάσεις και σε τερματικούς σταθμούς. Θεσπίστηκε νέος τελωνιακός κανονισμός συμβατός με τα ευρωπαϊκά πρότυπα και σημειώθηκε πρόοδος στην καταπολέμηση της νομιμοποίησης παράνομων εσόδων. Αναπτύχθηκε η συνεργασία με την αστυνομία, την υπηρεσία πληροφοριών και την κρατική Εισαγγελία. (Tzifakis, 2013, p. 50-51)

Το τελικό πρόσημο ήταν θετικό. Η EULEX πέτυχε τους γενικούς πολιτικο-στρατηγικούς της στόχους, της πρόληψης συρράξεων και εγκατάστασης ειρήνης μέσω των βασικών μεταρρυθμίσεων, ανοίγοντας παράλληλα τον δρόμο στην μελλοντική ένταξη της χώρας στην Ε.Ε. Ανάμεικτα ήταν τα αποτελέσματα στον τομέα της Τοπικής Δικαιοσύνης (τελωνεία, αστυνομία) με την EULEX να σημειώνει καλύτερες επιδόσεις στην αστυνομία ενώ ο τομέας της Δικαιοσύνης ακόμα πάσχιζε στο πεδίο της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος. Θετικά αξιολογείται και όσον αφορά την επιμόρφωση των νόμων και την επικοινωνία των τοπικών αρχών με την Ε.Ε.

Οι ισχυρισμοί όμως, ότι οι θεσμοί δέχονταν πολιτικές παρεμβάσεις, η απροθυμία των Σέρβων και των Κοσοβάρων να ακολουθήσουν τις οδηγίες, η αναποτελεσματικότητα της δικαιοσύνης και των τελωνείων στο Βόρειο Κόσοβο να εκτελέσουν τις οδηγίες της EULEX και η διαφθορά υπαλλήλων, υπονόμειναν την νομιμότητα της EULEX. Δεν είναι εύκολο για ένα νεοσύστατο κράτος να αποβάλλει τη διαφθορά και το οργανωμένο έγκλημα τα οποία έχουν γερές ρίζες. Χρειάστηκε συνεχόμενος αγώνας ώστε να μπορέσει το Κόσοβο να περιορίσει τη δράση τους ώστε να οικοδομήσει Κράτος δικαίου και να λειτουργήσει ουσιαστικά και με ασφάλεια, προέχοντας την ευρωπαϊκή και περιφερειακή σταθερότητα.

Στο δια ταύτα, η EULEX, παρά τις όποιες απογοητεύσεις, ελλείψεις και αστοχίες συνέβαλε και συμβάλλει σημαντικά στην εδραίωση της ειρήνης και της οικοδόμησης κράτους δικαίου στην περιοχή. Δεδομένης της συνεχούς παρουσίας της Ε.Ε στο Κόσοβο, επιτυγχάνονται ως ένα σημείο οι κατάλληλες συνθήκες για τη μελλοντική ένταξη του Κοσόβου στην Ε.Ε.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ 4

Η Ε.Ε. ΜΕΣΟΛΑΒΗΤΗΣ ΣΤΗ ΔΙΑΔΙΚΑΣΙΑ ΕΞΟΜΑΛΥΝΣΗΣ ΤΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ ΒΕΛΙΓΡΑΔΙΟΥ – ΠΡΙΣΤΙΝΑΣ 2010-2019

Η Ευρωπαϊκή Ένωση διαδραμάτισε καθοριστικό ρόλο στη διαδικασία εξομάλυνσης των σχέσεων του Βελιγραδίου και της Πρίστινας μετά την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του Κοσόβου. Η Ευρώπη επιθυμούσε κοινή αποδεκτή επίλυση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου μεταξύ του Βελιγραδίου και της Πρίστινας, για να διασφαλίσει την ειρήνη ανάμεσα στις εμπλεκόμενες πλευρές, των σχέσεων τους και για σύναψη νέων επωφελών συμφωνιών, θα απέτρεπε την αποσταθεροποίηση της περιοχής από μια ενδεχόμενη ανάφλεξη και θα αποτελούσε και το εισιτήριο ένταξης τους στην ευρωπαϊκή οικογένεια, αφού πρωτίστως πληρούσαν τα κριτήρια ένταξης της Ε.Ε.

Η Ε.Ε. απέκτησε ενεργό ρόλο στο Κόσοβο πριν την ανακήρυξη της ανεξαρτησίας του, μέσω της EULEX, της αποστολής για το κράτος δικαίου, η οποία στάλθηκε το Φεβρουάριο του 2008¹⁴. Η Ε.Ε. οικοδόμησε θεσμούς, βοήθησε στην ανάπτυξη του Κοσόβου και υποστήριξε την ανεξαρτησία του Κοσόβου παρά τις όποιες διαφωνίες μεταξύ των κρατών μελών της (Fagan, 2014:115). Ως μεγαλύτερος δωρητής στο Κόσοβο και στη Σερβία, είχε ένα ακόμη πλεονέκτημα στο ρόλο του μεσολαβητή. Στη Σερβία έχουν δοθεί περισσότερα από 3.6 δις. τα τελευταία 18 χρόνια και η Ε.Ε. έχει δανείσει άνω των 4.3 δις. ευρώ¹⁵. Το Κόσοβο έχει λάβει άνω των 3.3 δις. ευρώ τα τελευταία χρόνια¹⁶. Τελευταία αποφασίστηκε να χρηματοδοτηθούν τα Δυτικά Βαλκάνια με 9 δις. ευρώ για την περίοδο 2021-2027¹⁷.

Η Ε.Ε. αποτέλεσε βασικό μεσολαβητή ώστε η Πρίστινα και το Βελιγράδι να έχουν άμεσο διάλογο, κάτι που είχε σταθεί ακατόρθωτο να πράξουν αυτοβούλως λόγω της εχθρότητας μεταξύ των δύο πλευρών. Η εντολή δόθηκε στις 22/07/2010 μετά την

¹⁴ Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Κοινή Δράση του Συμβουλίου 2008/124/ΚΕΠΠΑ της 4ης Φεβρουαρίου 2008 σχετικά με την αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για το κράτος δικαίου στο Κοσσυφοπέδιο, EULEX ΚΟΣΣΟΒΟ.

¹⁵ [https://europa.rs/eu-assistance-to-serbia/?lang=en;](https://europa.rs/eu-assistance-to-serbia/?lang=en)

¹⁶ https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en

¹⁷ https://eeas.europa.eu/delegations/kosovo/1387/kosovo-and-eu_en

έκδοση της απόφασης του Διεθνούς Δικαστηρίου η οποία υποστήριζε ότι η κήρυξη ανεξαρτησίας του Κοσόβου «δεν παραβιάζει το διεθνές δίκαιο, την Απόφαση 1244 του Συμβουλίου Ασφαλείας του 1999 ή το Συνταγματικό Πλαίσιο» με την Κάθριν Άστον, πρώην Υπάτο Εκπρόσωπο της Ευρωπαϊκής Ένωσης για τις Εξωτερικές Υποθέσεις και την Πολιτική Ασφαλείας, η οποία αναφέρθηκε στην ετοιμότητα της Ε.Ε. να δημιουργήσει ευνοϊκές προϋποθέσεις για την ύπαρξη διαλόγου, ώστε να βελτιωθούν οι ζωές των κατοίκων των δύο περιοχών (Kosovo and Serbia after the ICJ Opinion”, p.6). Η Σερβία που ένιωθε ηττημένη με την ανωτέρω απόφαση και υπέβαλε νέο σχέδιο Απόφασης στις 28/07/2010, στη Γενική Συνέλευση του ΟΗΕ η οποία ζητούσε διάλογο για την επίλυση εκκρεμών ζητημάτων αλλά έμμενε στην άποψη της «ότι η απόσχιση δεν δύναται να είναι αποδεκτός τρόπος για την επίλυση των εδαφικών ζητημάτων» (Teokarevic, 2011:76). Δεδομένης της άποψης της Σερβίας, οι Βρυξέλλες αντιτάχθηκαν προς αυτήν και διαμήνυσαν ότι το καθεστώς του Κοσόβου δεν μπορούσε να αλλάξει και θα έπρεπε να συμβιβαστεί με αυτό αν επιθυμούσε την ένταξή της στην Ε.Ε. Η Σερβία μη έχοντας άλλη επιλογή, δέχθηκε να αλλάξει τα σημεία επί των οποίων οι Βρυξέλλες διατηρούσαν αντιρρήσεις και αποδέχθηκε την μεσολάβηση της Ε.Ε. ώστε να επιτευχθεί διάλογος ανάμεσα στη Πρίστινα και στο Βελιγράδι (Teokarevic 2011:78). Η πολιτική του Βελιγραδίου στην Απόφαση αυτή δέχθηκε ένα καίριο χτύπημα όσον αφορά το θέμα του Κοσόβου. Πλέον το θέμα του Κοσόβου δεν ήταν θέμα του ΟΗΕ επί του οποίου υπήρχαν κράτη όπως η Ρωσία, η Κίνα κ.α. που αρνούσαν να αναγνωρίσουν την ανεξαρτησία του Κοσόβου αλλά θέμα της Ευρωπαϊκής Ένωσης επί της οποίας τα 22 από τα 27 μέλη κράτη είχαν ήδη αναγνωρίσει το Κόσοβο (Ejdus, 2014: 4).¹⁸

Η Ε.Ε. για την ανάληψη ρόλου μεσολαβητή, πρωτίστως έθεσε τα κριτήρια πάνω στα οποία θα υπήρχε ουσιαστικός και αποτελεσματικός διάλογος. Η Σερβία και το Κόσοβο έλαβε μέρος στη Διαδικασία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. Αυτό σήμαινε την οικονομική, πολιτική και κοινωνική σταθεροποίηση της περιοχής των Δυτικών Βαλκανίων. Η Σερβία το 2012 έγινε υποψήφια χώρα προς ένταξη στην Ε.Ε. και τον Ιανουάριο του 2014 άρχισε τις ενταξιακές διαπραγματεύσεις, ενώ το Κόσοβο παραμένει σε καθεστώς πιθανής υποψήφιας χώρας. Για την επίτευξη του στόχου

¹⁸ Τα μέλη κράτη της Ε.Ε. που δεν έχουν αναγνωρίσει την ανεξαρτησία είναι η Ελλάδα, Ισπανία, Σλοβακία, Κύπρος και Σλοβενία.

τους απαιτείται η εξομάλυνση των σχέσεων τους και η εφαρμογή των Κριτηρίων της E.E (Medovic 2022:6)

Η E.E. για να φέρει τα μέρη πιο κοντά στο διάλογο και στις συμφωνίες χρησιμοποίησε με μαεστρία μια διαφορετική προσέγγιση, την νεολειτουργική, ώστε να υπάρξει επιθυμητό αποτέλεσμα. Πρωτίστως αποδόμησε τα δύσκολα ζητήματα όπως την αναγνώριση και την κυριαρχία, ζητήματα τα οποία έφερναν εκνευρισμό, και τα μετέτρεψε σε μικρότερα προβλήματα. Η διαδικασία αυτή δεν απέφευγε να δώσει λύσεις στα δύσκολα προβλήματα, απλά μετασχημάτιζε τη διαφωνία και τη μετέφραζε διαφορετικά για να την μετατρέψει σε ένα τεχνικό ζήτημα. Έτσι υπήρξαν συμφωνίες σε καίρια ζητήματα, όπως θα αναλύσουμε παρακάτω, τα οποία με την μέθοδο αυτή επιλύθηκαν σε σύντομο χρονικό διάστημα. (Visoka & Doyle 2016:873)

Οι πρώτες συνομιλίες άρχισαν τον Μάρτιο του 2011 μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας για την επίλυση κυρίως τεχνικών ζητημάτων όπως η ελεύθερη μετακίνηση προσώπων και προϊόντων, τελωνιακά ζητήματα, αναγνώριση πανεπιστημιακών διπλωμάτων, τηλεπικοινωνία, ενέργεια, κτηματολογικά έγγραφα κ.λπ. Η Σερβική πολιτική αποδέχθηκε τον διάλογο λόγω του αιτήματός ένταξή της στη E.E. αλλά θεωρούσε ότι έτσι ήταν εύκολο να επηρεάσει θέματα που αφορούσαν το Βόρειο Κόσοβο με την προοπτική αποδυνάμωσης του νομικού του καθεστώτος. Η Πρίστινα δε είχε βλέψεις ένταξης στην E.E. αλλά επιθυμούσε να ασκήσει πίεση στο Βελιγράδι να αποδεχτεί έστω την ανεξαρτησία του Κοσόβου (Gashi, Mosliu & Orbie, 2017: 537-538). Η E.E. είχε συντελέσει μέχρι το έτος 2012 στην επίλυση των τεχνοκρατικών ζητημάτων κυρίως σε τομείς περιφερειακής συνεργασίας ανάμεσα στο Βελιγράδι και στην Πρίστινα. Η διαχείριση των συνόρων, τα τελωνεία, το μητρώο και τα κτηματολογικά αρχεία ήταν ζητήματα τεχνικά αλλά οι επιπτώσεις τους είχαν πολιτικές συνέπειες. Όπως και ο διάλογος αναμεταξύ της Πρίστινα και του Βελιγραδίου ενώ είχε στην αρχή χαρακτήρα τεχνοκρατικό, στην πορεία εξελίχθηκε σε πολιτικό ανάμεσα σε πρωθυπουργούς (Visoka, Doyle, 2016: 868).

Συγκεκριμένα, υπήρξε Συμφωνία που αφορούσε τις Τελωνιακές Σφραγίδες και των συνοδευτικών αναγνωρισμένων εγγράφων που θα έδινε τη δυνατότητα ελεύθερης μετακίνησης αγαθών και ανθρώπων. Επήλθε συμφωνία για την αναγνώριση

εκπαιδευτικών διπλωμάτων, προσωπικών εγγράφων και περιουσιακών εγγράφων. Όσον αφορά όμως την συμφωνία για τα εκπαιδευτικά διπλώματα δεν ήταν εμφανής η εφαρμογή της (Serbia and Kosovo: The Path to Normalisation:2)

Αλλαγές υπήρξαν μετά τις κοινοβουλευτικές και προεδρικές εκλογές στη Σερβία το έτος 2012, με εκλεγμένο Πρόεδρο τον Τόμισλαβ Νίκολιτς και πρωθυπουργό τον Ίβισα Ντάσιτς. Αίσθηση προκάλεσαν τα μέλη της κυβέρνησης συνασπισμού του Ίβισα Ντάσιτς, τα οποία κατείχαν σημαντικές θέσεις την περίοδο Μιλόσεβιτς και είχαν ακραίες εθνικιστικές αντιλήψεις. Υπήρξε η ανησυχία από πλευράς Ε.Ε μήπως η πολιτική αλλαγή επέφερε οπισθοδρόμηση στην ενσωμάτωση της Σερβίας με την Ε.Ε. και νέους κινδύνους αποσταθεροποίησης στην περιοχή. Οι φόβοι δεν επαληθεύτηκαν, αντιθέτως η νέα κυβέρνηση διαμήνυσε ότι θα ακολουθούσε όλες τις προηγούμενες συμφωνίες, αντιλαμβανόμενη ότι η Σερβία χρειαζόταν την Ε.Ε. για την οικονομική της ευημερία και σταθερότητα. Η Ε.Ε. ήταν μονόδρομος. (Bilefsky, “Nationalist Wins Serbian Presidency, Clouding Ties to the West”, 2012).

Οι συνομιλίες άρχισαν ξανά τον Οκτώβριο του 2012, μεταξύ των Πρωθυπουργών της Σερβίας και του Κοσόβου και της Κάθριν Άστον, Υπατης Εκπρόσωπου της Ένωσης στο ρόλο του διαμεσολαβητή, με θέμα το Βόρειο Κόσοβο, ενώ η Ε.Ε. στη Σύνοδο Κορυφής τον Δεκέμβριο 2012, έθεσε όρο ότι για να επιτευχθεί η ένταξη στην Ε.Ε. θα έπρεπε πρωτίστως να εξομαλυνθούν οι σχέσεις ανάμεσα τους εφαρμόζοντας μια σειρά από όρους. (Visoka, Doyle 2016:870). Προς το τέλος του 2012 οι δύο πλευρές αποφάσισαν να ακολουθήσουν τη συμφωνία όσον αφορά την «Κοινή Διαχείριση των μονίμων σημείων διάβασης».

Η Ε.Ε. πέτυχε τον στόχο της ως προς το ρόλο του μεσολαβητή. Βήμα βήμα συνεχίζονταν σταδιακά συζητήσεις με εμπειρογνώμονες από τη Σερβία και το Κοσσυφοπέδιο με την επίβλεψη της Ε.Ε. Τα κείμενα συντάσσονταν από την Ε.Ε και τα μέρη συνέβαλαν στη διαμόρφωση των τελικών κειμένων. Το σημαντικότερο όμως ήταν ότι οι συζητήσεις πλέον ήταν μεταξύ πολιτικών σε επίπεδο Πρωθυπουργών και όχι τεχνοκρατικών συμβούλων δίνοντας μια χροιά πολιτικής δέσμευσης και νομιμότητας. Στις 19 Απριλίου 2013 στις Βρυξέλλες, υπεγράφη η Πρώτη Συμφωνία Αρχών που Ρύθμιζαν την Εξομάλυνση των Σχέσεων Πρίστινας – Βελιγραδίου η

οποία αποτελείτο από 15 διατάξεις που περιλάμβαναν, δημιουργία μιας Κοινότητας με σερβική πλειοψηφία η οποία θα είχε δική της διοίκηση και η αστυνομία, οι δικαστές εισαγγελείς και το διοικητικό προσωπικό του Βορείου Κοσόβου θα ενσωματωνόταν στις αντίστοιχες δομές του Κοσόβου. Απ' την άλλη πλευρά, προέβλεπε ότι ο διοικητής της αστυνομίας στο Βόρειο Κόσοβο θα είναι Σέρβος και ότι θα υπάρχει πλειοψηφία Σέρβων Δικαστών στο Εφετείο της Πρίστινας όσον αφορά την εκδίκαση εφέσεων που αφορούσαν τους σερβικούς δήμους. Επίσης συμφώνησαν ότι καμία τους δεν θα εμποδίσει την άλλη σε ότι αφορά την ευρωπαϊκή τους πορεία ούτε θα ενθαρρύνουν άλλες να χώρες να εμποδίσουν την μία ή την άλλη (Tzifakis, 2022: 5-6).

Η γλώσσα των κειμένων η οποία χρησιμοποιήθηκε ήταν διφορούμενη σκοπίμως, η οποία επέτρεψε και στις δύο πλευρές να ερμηνεύσουν με τους δικούς τους όρους τα συμφωνηθέντα και να επιστρέψουν ως νικήτριες στο πολιτικό τους ακροατήριο. Η Σερβία συνέχιζε να επηρεάζει με την εκπροσώπησή της το Κόσοβο, ενώ παράλληλα το Κόσοβο ενίσχυσε την κυριαρχία του (Visoka, Doyle 2016: 871).

Η συμφωνία στην αρχή προκάλεσε θετικές αντιδράσεις και από τις δύο πλευρές που θεωρούσαν εαυτούς κερδισμένους η κάθε μια με τον δικό της τρόπο. Το σερβικό κοινοβούλιο την ενέκρινε την 29^η Απριλίου 2013, με αποτέλεσμα την 25^η Ιουνίου 2013 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή να δώσει το πράσινο φως για την έναρξη των διαπραγματεύσεων όσον αφορά την ένταξη της Σερβίας στην οικογένεια της Ε.Ε και την 1^η Σεπτεμβρίου 2013 τέθηκε σε ισχύ η Συμφωνία Σύνδεσης και Σταθεροποίησης με τη Σερβία. (Serbia Progress Report, 2013, European Commission, Brussels, 16-10-2013) Οι συζητήσεις μεταξύ Πρίστινας και Βελιγραδίου συνεχίστηκαν και το Σεπτέμβριο 2013 υπό την επίβλεψη της Ε.Ε. υπέγραψαν άλλες δύο συμφωνίες που αφορούσαν τη μεταφορά ενέργειας και τις τηλεπικοινωνίες με τη λήψη τριψήφιου κωδικού (Tzifakis 2022: 6).

Το 2014 ήταν έτος εκλογών για τη Σερβία και για το Κόσοβο και ήταν λόγος επιβράδυνσης του διαλόγου και των συμφωνιών. Η Φρεντερίκα Μογκερίνι, νέα Ύπατη Εκπρόσωπος της Ε.Ε. μετά την Άστον, μεσολάβησε ώστε να αρχίσει ξανά ο διάλογος με τους νέους Πρωθυπουργούς της Σερβίας και του Κοσόβου (Βουτσιτς και

Ισα Μουσταφά) τον Φεβρουάριο του 2015. Ο διάλογος έληξε με την υπογραφή της «Συμφωνίας Εφαρμογής» που αφορούσαν θέματα δικαίου (Implementation Agreement on Justice), στις 10 Φεβρουαρίου 2015.

Η συμφωνία αυτή αφορούσε τη νομοθεσία του Κοσσυφοπεδίου και τη δημιουργία ενιαίου δικαστικού συστήματος με την ενσωμάτωση Σέρβων Δικαστών στο δικαστικό σύστημα και τη δημιουργία Δικαστηρίου με έναν Εισαγγελέα στο Βόρειο Κόσοβο. Η Συμφωνία Βρυξελλών το 2013 αναφερόταν στο ζήτημα στην πράξη όμως δεν επετεύχθη. Συνεχίστηκαν οι συζητήσεις ανάμεσα στα δύο μέρη και μέσα στο 2015 υπογράφηκαν συμφωνίες για την επίλυση του ζητήματος των Δήμων με σέρβικη πλειοψηφία, τη γέφυρα του πάρκου της Ειρήνης, τις τηλεπικοινωνίες, και τα ζητήματα ενέργειας. Υπήρχαν ζητήματα που δεν είχαν διευθετηθεί ενώ προϋπήρχαν αντίστοιχες συμφωνίες, όπως το κτηματολόγιο, η αναγνώριση των πανεπιστημιακών διπλωμάτων, η ενσωμάτωση των Σέρβων δικαστών και εισαγγελέων στο δικαστικό σύστημα του Κόσοβου, η προστασία της θρησκευτικής κληρονομιάς και οι συμφωνίες για τους τελωνιακούς δεσμούς. Ενώ και τα δύο μέρη είχαν υπογράψει τις συμφωνίες χωρίς καμία επιφύλαξη η τήρηση και η εφαρμογή τους ήταν δύσκολη υπόθεση (Medovic, 2022:9).

Ωστόσο από το 2016 και μετά δεν υπήρξαν συναντήσεις και συμφωνίες. Τα μέρη κατέβαλαν προσπάθειες στην επίλυση των ήδη αναδυόμενων προβλημάτων σύμφωνα με τις υπογεγραμμένες συμφωνίες. Εντάσεις όμως υπάρχουν, έστω και περιοδικές. Στις 14 Ιανουαρίου 2017 ένα τρένο βαμμένο στα χρώματα της εθνικής σημαίας της Σερβίας, με αναγραφόμενο κείμενο σε διάφορες γλώσσες, με τη φράση «Kosovo is Serbia», προσπάθησε να εκτελέσει το δρομολόγιο Σερβία- Κόσοβο. Το τρένο δεν έφτασε στον προορισμό του και προκάλεσε μεγάλες αντιδράσεις με αποτέλεσμα να διακοπεί η πορεία του τρένου στα σύνορα της Σερβίας στην πόλη Ράσκα. Ο Βούτσιτς άφησε αιχμές ότι η Πρίστινα είχε σκοπό να ανατινάξει το τρένο. Το ατυχές γεγονός φανέρωσε την αποτυχία των συζητήσεων και των συμφωνιών αφού ακόμη όπως φάνηκε δεν είχε επιτευχθεί η ομαλοποίηση στις σχέσεις τους (Tzifakis, 2022:7).

Οι διαπραγματεύσεις επανήλθαν τον Αύγουστο του 2018, με το ριψοκίνδυνο εγχείρημα μιας προτεινόμενης ανταλλαγής εδαφών υπό τον διπλωματικό όρο

«διόρθωση συνόρων». Αυτό θα σήμαινε ότι μειονοτικές σερβικές περιοχές του βορείου Κοσόβου θα παραδοθούν στη Σερβία ενώ το Κόσοβο θα λάμβανε τις νότιες σερβικές περιοχές με την αλβανική πλειοψηφία της Κοιλάδας του Πρέσεβο (Russell, 2019:6). Με την ανταλλαγή των εδαφών επιδιωκόταν η επίλυση του ζητήματος του καθεστώτος του Κοσόβου με ανταλλάγματα επί του εδάφους, προκειμένου να επιτευχθεί η ένταξή τους στην Ε.Ε. αλλά και στο ΝΑΤΟ. Ο Ντόναλντ Τράμπ, Πρόεδρος των ΗΠΑ, η Ύπατη Εκπρόσωπος της Ευρωπαϊκής Ένωσης για θέματα Εξωτερικής Πολιτικής και Πολιτικής Ασφαλείας, Φεντερίκα Μογκερίνι και ο Johannes Hahn θεώρησαν ότι μια τέτοια προοπτική θα ήταν θετική, αλλά αρκετές χώρες όπως η Γερμανία, το Μαυροβούνιο, η Φινλανδία, το Λουξεμβούργο κλπ θεώρησαν ότι θα άνοιγε τον ασκό του Αιόλου με αποτέλεσμα και άλλες περιοχές με πλειονότητες από άλλα έθνη να επιθυμούν να αποσχιστούν (Tzifakis 2022:7). Οι συνομιλίες δεν επέφεραν κανένα αποτέλεσμα, αλλά ο διάλογος συνεχίστηκε κατά την συνήθη διπλωματική πρακτική για την επίλυση πιο πρακτικών ζητημάτων, ώστε να μην καταρρεύσουν συνομιλίες.

Η Ε.Ε. από το 2019 και μετά δεν βρέθηκε στο προσκήνιο των συνομιλιών και των διαπραγματεύσεων. Η δεκαετής οικονομική κρίση σε συνδυασμό με τις συνέπειες των μεταναστευτικών ροών, είχε συμβάλλει στην κόπωση των ευρωπαϊκών πληθυσμών έναντι οιασδήποτε συζήτησης για περαιτέρω διεύρυνση της ΕΕ. Οι ΗΠΑ ήθελαν και αυτές να διαδραματίσουν τον ρόλο του μεσολαβητή στις σχέσεις του Βελιγραδίου και της Πρίστινας για να επιτύχουν τους δικούς τους σκοπούς (Tzifakis 2022:8). Ο πανδημία, όπως και ο πόλεμος στην Ουκρανία επιβάρυνε το εγγύς περιβάλλον, δοκιμάζοντας στο μέγιστο τις γεωπολιτικές ισορροπίες. Οι πρόσφατες εντάσεις μεταξύ Βελιγραδίου-Πρίστινας, παρότι αποσοβήθηκαν προτού εξελιχθούν σε ανοιχτή σύγκρουση, μετά την επέμβαση του διεθνούς παράγοντα, παραμένουν ενεργές. Όπως παραμένουν και οι προσπάθειες επίλυσης του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου, προκειμένου να αποτελέσει η περιοχή των Δυτ. Βαλκανίων, μέρος των ευρωπαϊκών δομών.

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

Οι κρίσεις στα Δυτικά Βαλκάνια και συγκεκριμένα στην περιοχή του Κοσόβου αποτέλεσαν μείζονα πρόκληση για τη διπλωματία της Ε.Ε. Η πρόκληση αυτή αποτέλεσε κινητήριο δύναμη ώστε να προχωρήσει στο “state building” του Κοσόβου. Για την οικοδόμηση του κράτους, απαραίτητη ήταν η δημιουργία δημοκρατικών θεσμών, οι οποίοι θα εγγυούνταν και θα προστάτευαν δικαιώματα ατόμων και ομάδων και θα διασφάλιζαν κράτος δικαίου με νόμιμους θεσμούς διακυβέρνησης.

Το Κόσοβο αναγνωρίζει ότι εξαρτάται από την Ε.Ε. προκειμένου να προετοιμαστεί κατάλληλα, κάνοντας τα απαραίτητα οικονομικά, πολιτικά και πολιτισμικά άλματα για την ενσωμάτωσή του στην ευρωπαϊκή οικογένεια. Το Κόσοβο προσπάθησε να ιδρύσει ένα δημοκρατικό κράτος από το μηδέν, το οποίο θα διασφάλιζε την ειρήνη στην περιοχή, την προστασία των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, την ομαλή και ειρηνική συμβίωση διαφορετικών κοινωνικών ομάδων, την προστασία των ορίων της επικράτειας του, την αναβάθμιση της δημόσιας διοίκησης και την καταπολέμηση του εγκλήματος και της διαφθοράς, ώστε να διαβεί τις πύλες της Ε.Ε. Η θεσμική αστάθεια και διαφθορά συνεχίζει, ωστόσο, να μαστίζει το νεοσυσταθέν κρατίδιο.

Επιτακτική ανάγκη για τη διασφάλιση ειρήνης και σταθερότητας στην περιοχή παραμένει η επίλυση της διαμάχης με τη Σερβία. Η Ε.Ε. ακολούθησε μια διαδικασία εξευρωπαϊσμού του Κοσόβου με την αποστολή EULEX στις αρχές του Φεβρουαρίου 2008. Η αποστολή δεν ήταν στρατιωτική και σκοπός της ήταν η δημιουργία ενός κράτους δικαίου στο Κόσοβο, απαλλαγμένου από αυθαιρεσίες, πολιτικές παρεμβάσεις και διαφθορά. Η EULEX είχε εντολή να συνδράμει και να υποστηρίξει τις αρχές του Κοσόβου, όπως τη Δικαιοσύνη, την αστυνομία, τα τελωνεία κ.α. Επιπλέον είχε εκτελεστικό ρόλο, που περιλάμβανε τη δυνατότητα εκδίκασης αστικών και συνταγματικών υποθέσεων, καθώς και συγκεκριμένων ποινικών υποθέσεων. Μετά από δέκα έτη ο ρόλος αυτός αναβαθμίστηκε και το Κόσοβο ανέλαβε όλες τις έρευνες και τις ποινικές διώξεις. Η EULEX νομιμοποίησε την ανεξαρτητοποίηση του Κοσόβου, αν και προέβαλε ότι έχει κρατήσει ουδέτερη στάση όσον αφορά το ανωτέρω ζήτημα.

Με την συμβολή της EULEX προωθήθηκε ο εκδημοκρατισμός, η ειρήνη και υπήρξαν αρκετές οικονομικές μεταρρυθμίσεις στο νεοσύστατο κράτος σύμφωνα με τα πρότυπα της Ε.Ε. η οποία και διευκόλυνε την εξομάλυνση των σχέσεων μεταξύ Κοσόβου και Σερβίας με το διάλογο. Μέσω της οικοδόμησης των θεσμών και των περιφερειακών θεσμών επιτεύχθηκε και η πολιτική διεύρυνση. Σαν αποτέλεσμα είχε την ενσωμάτωση των Σέρβων στις υφιστάμενες παράλληλες δομές στο Κόσοβο, προωθώντας έτσι την ειρηνική συμβίωση, την εμπιστοσύνη και την κατανόηση μεταξύ των εθνοτήτων. Με τη σταθεροποίηση του Κοσόβου μέσω της οικονομικής μεταρρύθμισης, της κοινωνικής ανάπτυξης και παράλληλα με προώθηση της δημοκρατίας και την ανάπτυξη της κοινωνίας πολιτών, η Ε.Ε. έδωσε μια νέα ώθηση στο Κόσοβο για την προοπτική ένταξής του στην Ε.Ε.

Στο πλαίσιο της ενταξιακής προοπτικής, η Ε.Ε. εκπόνησε προγράμματα σημαντικής οικονομικής βοήθειας και δικαιολογημένα χαρακτηρίστηκε “μεγάλος δωρητής”. Τα προγράμματα αυτά βοήθησαν στην ανάπτυξη των θεσμών οικοδόμησης του κράτους και στον επαναπατρισμό του μετατοπισμένου εσωτερικά πληθυσμού του Κοσόβου. Η κοινωνική και οικονομική σταθερότητα αποτελεί προϋπόθεση για την επίτευξη της ειρηνικής συμβίωσης των εθνοτήτων του Κοσόβου και τη δημιουργία μιας πολυεθνικής, βιώσιμης κοινωνίας.

Η εύθραυστη επιτυχία της διπλωματίας της Ε.Ε. συνίσταται στην επίτευξη της σταθερότητας που χαρακτηρίζει τα τελευταία χρόνια τις σχέσεις ανάμεσα στο Βελιγράδι και στην Πρίστινα. Επέτυχε αυτό το αποτέλεσμα, αναλαμβάνοντας δράση ως μεσολαβητής για την εξομάλυνση των παθών, την αποτροπή συγκρούσεων που θα αποσταθεροποιούσαν μια περιοχή εντός του πεδίου των ανταγωνισμών Δύσης, Ρωσίας και ολοένα και περισσότερο και της Κίνας. Η Ε.Ε. χρησιμοποίησε μια διαφορετική μέθοδο προσέγγισης των προβλημάτων, τη *νέο-λειτουργική ειρήνη*. Έτσι αποδόμησε τα δύσκολα πολιτικά ζητήματα, μετατρέποντάς τα σε τεχνικά και εστίασε στη διευκόλυνση και όχι στην επιβολή συμφωνίας. Η Ε.Ε. πέτυχε τον σκοπό της θεμελιώνοντας μια βάση για την ομαλή διεξαγωγή των συζητήσεων μεταξύ Βελιγραδίου και Πρίστινας και χαράσσοντας κατευθυντήριες γραμμές για την ανάπτυξη διαλόγου που απέφεραν Συμφωνίες για την αντιμετώπιση περιφερειακών ζητημάτων.

Μεταξύ αυτών, περιλαμβάνονται Συμφωνίες για τα τελωνεία, τους δασμούς, τα νομιμοποιητικά έγγραφα, τη Δικαιοσύνη, την αστυνόμευση και άλλες Συμφωνίες που προσανατολίζονται στην ομαλοποίηση της σχέσης των δύο κρατών, στη μεταξύ τους συνεργασία και στη διερεύνηση μιας από κοινού αποδεκτής λύσης όσον αφορά το τελικό καθεστώς του Κοσόβου.

Παρά τη θετική έκβαση των συνομιλιών με τη μεσολάβηση της Ε.Ε. μεταξύ Βελιγραδίου –Πρίστινας σε θέματα χαμηλής και τεχνοκρατικής φύσεως, το ζήτημα του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου μέχρι και σήμερα δεν έχει διευθετηθεί. Κανένα μέρος δεν έχει υποχωρήσει από τις βασικές θέσεις του. Η Σερβία απαιτεί εδαφική κυριαρχία ενώ το Κόσοβο αξιώνει πλήρη ανεξαρτησία. Θεωρητικά, η καλύτερη προοπτική θα ήταν μια *de jure* ανεξαρτησία του Κοσόβου με την υποστήριξη της Σερβίας, που όμως αποδείχθηκε ακατόρθωτη.

Έτερη εναλλακτική είναι να επικρατήσει νομικό – διπλωματικό καθεστώς παρόμοιο με αυτό που ίσχυε επί δεκαετίες ανάμεσα στις δύο Γερμανίες (Ανατολική και Δυτική). Όπου η μία δεν αναγνώριζε την άλλη ως ανεξάρτητο κράτος, αλλά θα σεβόταν την εδαφική της ακεραιότητα και δεν εμπόδιζε την ένταξή της σε διεθνείς οργανισμούς. Κατ' αυτό τον τρόπο και η Σερβία θα μπορούσε αποδεχθεί την εδαφική ακεραιότητα - κυριαρχία του Κοσόβου, χωρίς να υπογράψει πράξη αναγνώρισης της ανεξαρτησίας του. Η Σερβία θα μπορούσε να δεχτεί αυτή την πρόταση, με αντάλλαγμα την ευρωπαϊκή ολοκλήρωση της χώρας. Η Πρίστινα όμως θα πρέπει να δεσμευτεί για την εφαρμογή όλων των Συμφωνιών όσον αφορά την Ίδρυση των Σερβικών Δήμων κ.α. Αποτελεί μεσοβέζικο σενάριο, που όμως θεωρείται το μόνο που θα μπορούσαν να αποδεχτούν όλες οι πλευρές, με περιορισμένες και ελεγχόμενες παράπλευρες εντάσεις.

Παράλληλα, η Ε.Ε. από τη μεριά της θα πρέπει να ανασυγκροτήσει τη στρατηγική της για τη διευθέτηση του τελικού καθεστώτος. Η εντύπωση που αιωρείται στην Πρίστινα και στο Βελιγράδι είναι ότι απ' τη μία η Πρίστινα πιστεύει ότι όλες οι συμφωνίες τροχοδρομούν την ένταξη της Σερβίας στην Ε.Ε., ενώ οι Σέρβοι θεωρούν ότι με την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του Κοσόβου όχι μόνο δεν ανοίγει ο δρόμος

της ένταξής τους στην Ε.Ε. αλλά θα υπάρξουν αντιδράσεις στο εσωτερικό της Σερβίας. Η Σερβία και το Κόσοβο σίγουρα θα ζητήσουν εγγυήσεις και υποσχέσεις από την Ε.Ε. για την επίλυση του καθεστώτος του Κοσόβου.

Παρά τη μερική αβεβαιότητα που υπάρχει για την οριστικοποίηση του τελικού καθεστώτος ανάμεσα στη Σερβία και το Κόσοβο, η διεθνής κοινότητα ατόγγυστα εξακολουθεί να τους καλλιεργεί τις ελπίδες ένταξής τους στην Ε.Ε. Μεγάλο μέρος των διπλωματικών συζητήσεων εστιάζεται κυρίως στο να υπενθυμίζει την πλήρη εφαρμογή των Συμφωνιών και των ευρωπαϊκών αξιών: δημοκρατία, κράτος δικαίου, σεβασμός των θεμελιωδών ελευθεριών και δικαιωμάτων μειονοτήτων. Η Ε.Ε. θα πρέπει απ' τη μεριά της κρατήσει πιο σκληρή στάση και να απαιτήσει πλήρη εφαρμογή των συμφωνιών.

Εν κατακλείδι, ο δρόμος προς την ένταξη του Κοσόβου στην Ε.Ε. είναι μεγάλος, δύσκολος και απαιτεί πολλές θυσίες. Αν όμως υιοθετήσει και εφαρμόσει επί της ουσίας τις Συμφωνίες που έχει κατά καιρούς υπογράψει με τη Σερβία, ίσως πάψει να αποτελεί προβληματική περιφέρεια στην ανεπτυγμένη Ευρώπη κι έτσι να κερδίσει την αναγνώριση της ανεξαρτησίας του, η οποία θα λειτουργήσει και ως εισιτήριο για την ένταξή του στην οικογένεια της Ε.Ε.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

Επίσημη Εφημερίδα της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2008). *Κοινή Δράση 2008/124/ΚΕΠΠΑ του Συμβουλίου, της 4ης Φεβρουαρίου 2008, σχετικά με την Αποστολή της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την επιβολή του κράτους δικαίου στο Κοσσυφοπέδιο, EULEX ΚΟΣΣΥΦΟΠΕΔΙΟ. L 42/92- 42/98. 16.2.2008. Ανακτήθηκε από: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008E0124&from=EN> (19/2/20) .*

Ευρωπαϊκή Επιτροπή & Ύπατη Εκπρόσωπος της ΕΕ (2013). *Κοινή Έκθεση προς το Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο και το Συμβούλιο σχετικά με την πρόοδο του Κοσσυφοπεδίου ως προς την αντιμετώπιση των ζητημάτων που αναφέρονται στα συμπεράσματα του Συμβουλίου του Δεκεμβρίου 2012 ενόψει ενδεχόμενης απόφασης σχετικά με την έναρξη διαπραγματεύσεων για Συμφωνία Σταθεροποίησης και Σύνδεσης. JOIN(2013) 8 final (EL). Βρυξέλλες, 22.4.2013.*

Νταλής Σωτήρης, (1999). *Η κρίση στο Κόσοβο, Η Ελλάδα, η Διεθνής Κοινότητα και τα Μ.Μ.Ε.* Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 1999.

Περράκης Στέλιος, (2007), *ΚΟΣΟΒΟ Ανατρέποντας τη διεθνή δικαιοταξία: αυτοδιάθεση και απόσχιση εθνοτήτων στον 21^ο αιώνα.* Εκδόσεις Ι. Σίδερης.

Τζιφάκης, Νικόλαος (2009). *Χωρίς προσανατολισμό; Η πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο Κοσσυφοπέδιο.* Βήμα Ιδεών, Τεύχος 21, σελ. 18. Ιανουάριος 2009, Το Βήμα.

Τζιφάκης, Νικόλαος & Φακιολάς, Ευστάθιος (2006). *Κυριαρχία, ανθρώπινη ασφάλεια και ανθρώπινη ανάπτυξη: Μια εναλλακτική προβληματική για τη διευθέτηση του τελικού καθεστώτος του Κοσόβου.* Αγορά Χωρίς Σύνορα, Τόμος 12 (1) 2006: 3-25.

Τζιφάκης Νικόλαος- Χουλιάρας Αστέρης, (2007), *Η Διεθνής Αναπτυξιακή Βοήθεια*

στα Βαλκάνια, Οι Αντιφάσεις της Γενναιοδωρίας (1991-2006), Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2007.

Τζίμας Σταύρος, (2007). Σκληρό παζάρι για το Κόσοβο. *Η Ρωσία δεν θα ψηφίσει την πρόταση Αχτισααρι χωρίς τη σύμφωνη γνώμη της Σερβίας*. Η Καθημερινή, 24 Απριλίου 2007.

Τζίμας Σταύρος, (2007). Η ανεξαρτησία η μόνη λύση για το Κόσοβο. Η Καθημερινή, 21 Οκτωβρίου 2007.

Χρηστίδης Ε. Γεώργιος, (2017), *Η Σερβική πολιτική στο Κόσοβο*, Εκδόσεις Πανεπιστημίου Μακεδονίας.

Ξενόγλωσση

Armakolasa Ioannis and Triantafyllou Giorgos, (2017). *Greece and EU enlargement to the Western Balkans: understanding an ambivalent relationship*. Southeast European and Black Sea Studies, 2017

<https://doi.org/10.1080/14683857.2017.1407399>

Batakovic T. Dusan, (2007). *Kosovo and Metohija. Identity, Religions and Ideologies*. D.T. Batakovic, *Kosovo and Metohija, Livind in the Enclave*. Serbian Academy of Sciences and Arts, Insitute for Balkan Studies, Special Editions 96, Belgrade 2007.

Batakovic Dusan, (2009). *Kosovo and Metohija: Serbia's Troublesome Province*. Balanica XXXIX (2008) Annual of the Institute for Balkans Studies, Belgrade, 2009.

Batakovic Dusan, (2014). *A Turbulent Decade. The Serbs in post-1999 Kosovo*. Dialogue, Paris 2014.

- Bassuener Kurt, Weber Bodo (2013). *Not Yet a Done Deal: Kosovo and the Prishtina-Belgrade Agreement*. Sarajevo - Berlin November 2013
- Beysoylu C, (2018). *Implementing Brussels agreements: the EU's facilitating strategy and contrasting local perceptions of peace in Kosovo*. Southeast Eur Black Sea Stud 18(2):203–218
- Beha A, (2015). *Disputes over the 15-point agreement on normalization of relations between Kosovo and Serbia*. Nationalities Papers 43(1):102–121
- Bieber F, (2015a). *The Serbia-Kosovo agreements: an EU success story?* Rev Central East Eur Law 40(3–4):285–319
- Bilefsky Dan, (2012). *Nationalist Wins Serbian Presidency, Clouding Ties to the West*. The New York Times, 12 May 2008.
- Chiriac, M. (2015). “Romania Sticks to its Tough Line on Kosovo”, *Balkan Insight*, October 28th. <https://balkaninsight.com/2015/10/28/romaniacontinues-not-to-recognize-kosovo-10-28-2015/>
- Cox, P. (2007). “Kosovo Is No Precedent for Slovakia”. Crisis Group, April 10th . <https://www.crisisgroup.org/europe-centralasia/balkans/kosovo/kosovo-no-precedent-slovakia>
- Emini D, Stakic I, (2018). *Belgrade and Pristina: lost in normalisation?* European Union Institute for Security Studies, Issue Brief, 5, April European Commission (2018) A credible enlargement perspective for and enhanced EU engagement with the Western Balkans. COM(2018) 65 final, Strasburg, 6 February
- Ejdus F, (2020). *Crisis and ontological insecurity: Serbia's anxiety over Kosovo's secession*. Palgrave Macmillan, Cham
- Fakiolas ET, Tzifakis N, (2017). *Establishing the rule of law in Kosovo and Bosnia*

- and Herzegovina: the contribution of the EU civilian missions*. In: Steven Fish M, Gill G, Petrovic M (eds) *A quarter century of postcommunism assessed*. Palgrave Macmillan
- Gashi K, Musliu V, Orbie J, (2017). *Mediation through recontextualization: the European Union and the dialogue between Kosovo and Serbia*. *Eur Foreign Aff Rev* 22(4):533–550
- Hanson J, (2015). *Five minutes with Sir Robert Cooper: ‘The Brussels Agreement between Serbia and Kosovo was based on conversation, not EU pressure’*. LSE EUROPP Blog, 6 February. <https://blogs.lse.ac.uk/europpblog/2015/02/06/five-minutes-with-sir-robert-cooper-the-brussels-agreement-between-serbia-and-kosovo-was-based-on-conversation-not-eu-pressure/>
- International Court of Justice, (2010). *Accordance with International Law of the Unilateral Declaration of Independence in Respect of Kosovo*. no. 141, 22 July
- International Crisis Group, (2021). *Relaunching the Kosovo-Serbia dialogue*. Europe Report 262, Brussels, 25 January
- Ker-Lindsay James & Economides Spyros, (2012). *Standards before Status before Accession: Kosovo's EU Perspective*. *Journal of Balkan and Near Eastern Studies* Vol. 14, No. 1, March 2012.
- Kosovo Declaration of Independence* (2008) Pristina, assembly of Kosovo, 17 February. <https://www.refworld.org/docid/47d685632.htm>
- Medovic Vladimir, (2022), *The Potential and Limits of the European Union as a Mediator in the Dialogue Between Serbia and Kosovo*, IAI Papers 22, 3 March 2022.
- Nezah, N. (2015). *The development of Kosovo and its relationship with the EU*. Discussion Paper, Institute for European Integration, Hamburg [online] Available

at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/110956/1/827020082.pdf>

Papadimitriou, D., D., U., Petrov, P., & Greicevci, L. (2007). *To Build a State: Europeanization, EU Actorness and state building in Kosovo. European Foreign Affairs Review.*

Pettifer James, (1998). *We have been here before*, The World Today, Vol.54, No.4, April 1998.

Poulton Hugh, Vickers Miranda, (1997). *The Kosovo Albanians: Ethnic Confrontation With The Slav State*. Hugh Poulton, Suha Taji-Farouki (ed) *Muslim Identity and the Balkan State*. Hurst & Company, London 1997.

Radeljic Branislav, (2008). *Kosovo 1998-2008: Human Rights from War to Independence*. Munich Personal RePEc Archive, MPRA Paper No 8684, April 2008.

Radeljic Branislav, (2014). *The Politics of (No) Alternatives in Post- Milosevic Serbia*. Journal of Balkan and Near Eastern Studies, Vol.16, No 2, 2014.

Teokarevic Jovan, (2011). Ten Years of post-Milosevic transition in Serbia; problems and prospects. In Jacques Rupnic (ed), *The Western Balkans and the EU: The hour of Europe*. Chaillot Papers 126, June 2011.

Tziampiris Aristotle (2008). *Greek Foreign Policy with Regard to Kosovo's Independence*. Südosteuropa 56 (2008), H. 3, S. 403-406

Tzifakis N, (2013). *The European Union in Kosovo: reflecting on the credibility and efficiency deficit*. Prob Post-Communism 60(1):43–54

Tzifakis N, (2002). *Hostile Division and Territorial Jurisdiction: Kosovo's Secession*. Springer Nature Switzerland, AG 2022 M. Kocsis (ed.), *Global Encyclopedia of Territorial Rights*.

Judah Tim, (1997). *The Serbs. History, Myth and the Destruction of Yugoslavia*. Yale University Press, New Haven and London, 1997.

Judah, T., (2008). *Kosovo: the era of the EU protectorate dawns*. EU Institute for Security Studies, 18 February 2008 [online] Available at: <https://www.iss.europa.eu/content/kosovo-era-eu-protectorate-dawns>

Vicere, M.G.A. (2019), *The Future is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute*, Istituto Affari Internazionali (IAI) p. 1-21 Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1919.pdf> (Τελευταία πρόσβαση 23/01/2023 15:00)

Visoka G, Doyle J, (2016). *Neo-functional peace: the European Union way of resolving conflicts*. J Common Mark Stud 54(4):862–877

Zdravkovic-Zonta Helena, (2011). *Serbs as Threat. The Extreme Negative Portrayal of the Serb Minority in Albanian-language Newspaper in Kosovo*. Balkanica, XLII, Belgrade, 2011.

Διαδικτυακοί Τόποι / Ιστοσελίδες

Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο (2018). *Το ΕΚ αξιολογεί τις προοπτικές ένταξης για Σερβία και Κόσοβο*. Δελτίο Τύπου, Σύνοδος Ολομέλειας, 29 Νοεμβρίου 2018, Διαθέσιμο: <https://www.europarl.europa.eu/news/el/press-room/20181120IPR19548/to-ekaxiologei-tis-prooptikes-entaxis-gia-servia-kai-kosovo>

Ευρωπαϊκό Συμβούλιο, Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2020). *Διεύρυνση της ΕΕ*. Διαθέσιμο: <https://www.consilium.europa.eu/el/policies/enlargement/> Ευρωπαϊκό Συμβούλιο

Συμβούλιο της Ευρωπαϊκής Ένωσης (2019). *Συμπεράσματα του Συμβουλίου σχετικά με τη διεύρυνση και τη διαδικασία σταθεροποίησης και σύνδεσης*. 18 Ιουνίου 2019, Διαθέσιμο: <https://www.consilium.europa.eu/el/press/press-releases/2019/06/18/councilconclusions-on-enlargement-and-stabilisation-and-association-process/>

EULEX Kosovo. *What is EULEX?*. European Union External Action [online] Available at: <https://www.eulex-kosovo.eu/?page=2,16>

European Commission (2020). *Key findings of the 2020 Report on Kosovo*. Brussels [online] Available at: https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/country_20_1797

European Commission (2020). *Kosovo Report 2020*. Brussels, 6 October 2020 [online] Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/kosovo_report_2020.pdf

European Commission (2008). *Kosovo Report 2008*. Brussels, 5 November 2008 [online] Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/sites/near/files/pdf/press_corner/keydocuments/reports_nov_2008/kosovo_progress_report_en.pdf

European Commission (2018). *Strategy for the Western Balkans*. Strasbourg, France [online] Available at: https://ec.europa.eu/commission/news/strategy-westernbalkans-2018-feb-06_en

European Data News Hub (2019). *Kosovo: from war to independence*. 11 June 2019 [online] Available at: <https://www.ednh.news/kosovo-from-war-to-independence/>

European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations. *Conditions for membership* [online] Available at: https://ec.europa.eu/neighbourhoodenlargement/policy/conditions-membership_en

European Neighbourhood Policy And Enlargement Negotiations, European Commission. *Kosovo - financial assistance under IPA II*. [online] Available at:

https://ec.europa.eu/neighbourhood-enlargement/instruments/funding-bycountry/kosovo_en

European Western Balkans (2020). *EULEX mandate in Kosovo extended for another year*. July 13, 2020 [online] Available at:

<https://europeanwesternbalkans.com/2020/07/13/eulex-mandate-in-kosovo-extendedfor-another-year/>

HRW (2000). *"The crisis in Kosovo"*. [online] Available at:

<https://www.hrw.org/reports/2000/nato/Natbm200-01.htm>

Chiriac, M. (2015). *"Romania Sticks to its Tough Line on Kosovo"*. Balkan Insight, October 28th. [online] Available at:

<https://balkaninsight.com/2015/10/28/romaniacontinues-not-to-recognize-kosovo-10-28-2015/>

Cox, P. (2007). *"Kosovo Is No Precedent for Slovakia"*. Crisis Group, April 10th .

[online] Available at: <https://www.crisisgroup.org/europe-centralasia/balkans/kosovo/kosovo-no-precedent-slovakia>

Huszka, B. (2020). *The power of perspective: Why EU membership still matters in the Western Balkans*. European Council on Foreign Relations [online] Available at:

https://ecfr.eu/publication/the_power_of_perspective_why_eu_membership_still_matters_in_western_balkans/

Judah, T. (2008). *Kosovo: the era of the EU protectorate dawns*. EU Institute for Security Studies, 18 February 2008 [online] Available at:

<https://www.iss.europa.eu/content/kosovo-era-eu-protectorate-dawns>

Nezaj, N. (2015). *The development of Kosovo and its relationship with the EU*.

Discussion Paper, Institute for European Integration, Hamburg [online] Available at: <https://www.econstor.eu/bitstream/10419/110956/1/827020082.pdf>

Rashiti, N. (2019). *Ten years after EULEX: Key principles for future EU flagship initiatives on the rule of law*. CEPS Papers in Liberty and Security in Europe, Brussels [online] Available at: [https://www.ceps.eu/wpcontent/uploads/2019/05/LSE2019-](https://www.ceps.eu/wpcontent/uploads/2019/05/LSE2019-07_Ten-years-after-EULEX.pdf.pdf)

[07_Ten-years-after-EULEX.pdf.pdf](https://www.ceps.eu/wpcontent/uploads/2019/05/LSE2019-07_Ten-years-after-EULEX.pdf.pdf)

Vicere, M.G.A. (2019), *The Future is Back: The EU, Russia and the Kosovo-Serbia Dispute*, Istituto Affari Internazionali (IAI) p. 1-21 Διαθέσιμο στη δ/ση <https://www.iai.it/sites/default/files/iaip1919.pdf> (Τελευταία πρόσβαση 23/01/2023 15:00)